

Matija Mato Škerbić¹, Igor Eterović²

¹ Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, Borongajska cesta 83d, HR–10000 Zagreb

² Sveučilište u Rijeci, Medicinski fakultet, Braće Branchetta 20, HR–51000 Rijeka

¹mskerbic@fhs.hr, ²igor.eterovic@medri.uniri.hr

Immanuel Kant i filozofija sporta

O iskorištenim i propuštenim prilikama za poantiranje

Sažetak

Immanuel Kant u filozofiji sporta često je konzultiran i korišten, no najčešće usputno te na prilično simplificiran i sužen način, uglavnom kao početna točka u argumentacijskom procesu koja služi za osnaživanje zauzete pozicije. U tom se kontekstu Kant koristi kao imaginarni pojednostavljeni protivnik, tzv. »strašilo« (engl. straw man), u većini slučajeva bez autorske intencije dubljeg razumijevanja Kantove pozicije. U ovom ćemo radu, po prvi puta u dosadašnjoj literaturi, dati obuhvatan kritički prikaz i evaluaciju korištenja Kantove filozofije u diskursu filozofije sporta. S jedne strane, u pitanju su radovi koji razmatraju dijelove Kantove filozofije u kontekstu sporta odnosno, s druge strane, radovi u kojima dijelovi Kantove filozofije čine centralnu ulogu unutar diskursa, razmatranja ili rasprave, a vezani su uz četiri područja filozofije sporta: (a) epistemologiju sporta (npr. Lopez Frias 2017); (b) etiku sporta (npr. Loland 1998, 2002); (c) estetiku sporta (npr. Kreft 2015; Edgar 2015; Borge 2015); i (d) antropologiju sporta (npr. McNamee 2008). Treba naznačiti da je eksplicite Kantu posvećen tek jedan manji broj radova, kojima ćemo, kao takvima, pridati posebnu pozornost. U posljednjem ćemo dijelu sumirati kritičke ocjene upotrebe Kantove filozofije u filozofiji sporta te naznačiti moguće kantijanske smjerove za budućnost filozofije sporta.

Ključne riječi

Immanuel Kant, filozofija sporta, epistemologija sporta, etika sporta, estetika sporta, antropologija sporta

1. Uvod

Rijetko je koji filozof poput Immanuela Kanta tako duboko i temeljito obilježio filozofiju, štoviše (zapadnu) civilizaciju. Prečesto je, međutim, njegovo ime u filozofiji korišteno s premalo ili nimalo punog razumijevanja te u svrhu pukog osnaživanja vlastite filozofske pozicije ili pogleda naspram onih velikog königsberškog filozofa. U filozofiji sporta, kao relativno mlade filozofske discipline, a napose u dominantnoj anglosaksonskoj, analitički usmjerenoj filozofiji sporta, Kant je često konzultiran i korišten, no najčešće na prilično simplificiran način, i to pretežno kao početna točka u argumentacijskom procesu koja služi za osnaživanje zauzete pozicije, pri čemu se Kant koristi kao imaginarni pojednostavljeni protivnik, tzv. »strašilo« (engl. *straw man*). U većini slučajeva ta je strategija bez autorske intencije dubljeg razumijevanja Kantove pozicije, tek puki strateški konceptualni potez s ciljem oslabljivanja Kantovskih stajališta radi osnaživanja vlastitih. U ovom ćemo radu prikazati, kritički evaluirati i ocijeniti korištenje Kantove filozofije u raspravama unutar filozofije sporta. Svakako ćemo izdvojiti i onaj mali broj radova koji Kantu eksplicite posvećuju pažnju i njima će biti dana dužna signifikantna pozornost.

Među tim radovima postoje, s jedne strane, oni koji razmatraju dijelove Kantove filozofije u kontekstu sporta. Često je riječ o parcijalnim, iz konteksta izvučenim i počesto upitno ili krivo tumačenim ulomcima Kantove filozofije. S druge pak strane, u nekim radovima dijelovi Kantove filozofije čine centralnu ulogu unutar diskursa, razmatranja ili rasprave, a vezani su uz četiri područja filozofije sporta: (a) epistemologiju sporta (npr. Lopez Frias 2017); (b) etiku sporta (npr. Loland 1998, 2002); (c) estetiku sporta (npr. Kreft 2015; Edgar 2015; Borge 2015 i dr.); i (d) antropologiju sporta (npr. McNamee 2008). Radi preglednosti, svoje ćemo izlaganje u ovom radu strukturirati prema rečenim četirima filozofskim područjima. Naime, Kant je prisutan kroz sve četiri filozofijske poddiscipline: (1) u epistemologiji sporta dominira upotreba Kantovih ideja za razlikovanje regulativnih i konstitutivnih načela sporta (Loland 2002; Lopez Frias 2017); (2) Kantova deontologija snažno odjekuje u etici sporta, pri čemu se najviše razmatra funkcija i uloga kategoričkog imperativa i mogućnosti univerzalizma te mjesto emocija u sportu (McNamee 2008); (3) u estetici sporta razmatra se ponajprije kantovski estetski sud, razlikovanje lijepog i uzvišenog (Gorichanaz 2016) te estetska imaginacija u sportu (Kreft 2015), kao i poetika sporta (Edgar 2015) te odnos agona i estetike (Borge 2015); (4) u antropologiji sporta zapravo se koloplet Kantovih ideja koristi za razmatranje kompleksnih socijalnih, psiholoških i općih kulturnih funkcija sporta.

Kao najvažniji i najobuhvatniji rad o Kantu ističe se rad »A Kantian Theory of Sport« Waltera Thomasa Schmidta (2013). Schmid naznačuje da Kanta vidi relevantnog za filozofska razmatranja sporta na deset načina, tj. kroz: (1) Kantove kategorije estetskog suda i (2) njegove primjene na analizu atletskog doživljaja, (3) kroz komparativnu analizu estetskog kognitivnog i atletskog voljnog iskustva, (4) kroz analogije Kantova razlikovanja slobodne i zavisne ljepote i sportskog iskustva, (5) kroz Kantovu teoriju teleološkog suđenja i (6) moralni koncept »kraljevstva svrha« i sportskog poštenja, (7) kroz analogije lijepog i uzvišenog sa sportskim iskustvom, (8) analogije poštovanja i religijskih emocija sa sportskim iskustvom, (9) kroz odnos sporta i samospoznavaanja te (10) Kantova kritičkog sustava (Schmid 2013).

2. Kant i epistemologija sporta

Kantova je epistemologija vrlo rijetko korištena u filozofiji sporta. U zadnjih dvadesetak godina bilo je tek nekoliko pokušaja. Od njih mnogi su tek povezani s usputnim oslanjanjima na Kantovu filozofiju za neku drugu svrhu. Primjerice, Seth Vannatta eksplicira Kantovu teoriju suđenja, prije svega njegovu ideju razumske sinteze kako bi pokazao nedostatnost Kantove analize i superiornost Husserlova pristupa u fenomenološkoj analizi (mogućnosti) igranja. Ipak, slažući se s Husserlom, ističe kako je Kant bio na dobrom tragu po pitanju sinteze produktivne imaginacije te zaključuje da je Husserl potonje razvio u svojoj fenomenološkoj teoriji u plodnu ideju pasivne sinteze, ključne za analizu i razumijevanje igranja (Vannatta 2008: 64–66).

Jan Halak će slično koristiti Kantov koncept shematizma razuma kako bi pokazao da teorija Davida Kolba ne uspijeva odgovoriti na osnovni problem definiran u Kantovoj epistemologiji te da tek implementacija fenomenološkog pristupa Mauricea Merleau-Pontyja može zadovoljavajuće pomoći razumijevanju procesa učenja kao diferencijacije iskustvenih shema. Međutim, autor ne referira direktno na teme filozofije sporta već indirektno upućuje

referencama na pitanja tjelesnog učenja u fizičkim aktivnostima (Halak 2019: 66, 68 bilj. 9).

Nadalje, John A. Johnson kreće u zanimljivu primjenu Kantove distinkcije apriornog i aposteriornog znanja na taekwondo. Međutim, u svom vrlo kratkom radu, donosi skup tvrdnji centriranih oko osnovne teze da od triju faza učenja u taekwondou prve dvije – *musul* (borilačka tehnika) i *muyae* (borilačko umijeće) – spadaju u kantijansko aposteriorno znanje, dok je posljednja – *mudo* (borilački »put«) apriorno znanje, ne ulazeći u detaljnija obrazloženja, opravdanja, elaboracije i oprimjerenja ovih tvrdnji (Johnson 2016).

Sigmund Loland smatra da je indirektni Kantov doprinos u epistemologiji sporta tzv. preuzimanje Kantova razlikovanja konstitutivnih i regulativnih pravila (zapravo načela) (Loland 2002) koje je iznio u *Kritici čistog uma* (Kant 2021). Konstitutivna pravila određuju cilj sportske igre, te putem propisa i zabrana dozvoljive načine i sredstva kojima se cilj može postići. Ona konstituiraju ili uopće omogućuju igranje određene igre i(li) sporta. Ta pravila u sebi sadrže opis načina postizanja specifičnih rezultata te utvrđuju kako rangirati sudionike u okviru tih kriterija na temelju njihovih postignuća. U osnovi, konstitutivna pravila definiraju što znači pobijediti u sportskom natjecanju. Međutim, iako definiraju kriterije za pobjedu, ne određuju kako se uspješno natjecati. Tako John Searle za konstitutivna pravila tvrdi da ona na neki način i konstituiraju samu sportsku aktivnost čije postojanje logički ovisi o pravilima te da kroz uspostavu pravila stvaraju samu mogućnost igranja igara (Searle 1969: 33–34).

Regulativna pravila, s druge strane, postavljaju ograničenja i uvjetuju aktivnosti koje su logički neovisne o procesu natjecanja. Obično su regulativna pravila od sekundarne važnosti u prakticiranju nekog sporta. Mnoga od njih služe naprosto za olakšavanje realizacije konstitutivnih pravila. Primjerice, to su pravila koja definiraju izgled, veličinu i težinu košarkaške ili nogometne lopte, dimenzije terena (usp. Loland 2002). Regulativna pravila mogu se smatrati proširenjem konstitutivnih pravila jer se oslanjaju na postojanje prakse koju reguliraju. U tom smislu, regulativna pravila pretpostavljaju i nadograđuju konstitutivna pravila (usp. Loland 2002: 2–5).

Javier Francisco Lopez Frias smatra da je Kantov koncept regulativnih ideja temelj konstrukcije Utopije Bernarda H. Suitsa – iznesene u djelu *Grasshopper. Games, Life and Utopia* (Suits 1978). Štoviše, po njegovu shvaćanju, Utopija je kantovska regulativna ideja za igranje igara i »ludičkog« stava, a ne stvarni svijet koji se može ostvariti u budućnosti. Iako su savršeni uvjeti igranja igara nedostižni, kontrafaktička imaginacija pomaže nam razumjeti temeljne elemente igara i kako bi idealno igranje trebalo izgledati. Suitsova Utopija odražava skladno stanje igranja igara, gdje se igrači angažiraju zbog same aktivnosti, autotelično, vođeni unutarnjom motivacijom i zajedničkim poštovanjem pravila. Lopez Frias zapravo smješta Suitsovu Utopiju unutar kantovske tradicije kontrafaktičke imaginacije, prikazujući je kao regulativni ideal koji nas izaziva da preispitamo prirodu i svrhu igara te njihov odnos prema našoj široj potrazi za smislom.

S druge strane, Lopez Frias dokazuje da je Kantova ideja o »carstvu svrha« (Kant 1953: 196) u samom temelju djela *Grasshopper*. Kantovo »carstvo svrha« hipotetsko je stanje u kojem pojedinci jedni druge tretiraju kao svrhe same po sebi, osiguravajući skladno suživljenje. Ono služi kao logički uvjet moralnosti, naglašavajući međusobno poštovanje i racionalnost, te pragmatični uvjet moralnog ponašanja, potičući suradnju i povjerenje u društvu.

Po Kantovu mišljenju, moralno djelovanje vodi kategorički imperativ i motivi ga dobra volja, koja djeluje iz dužnosti, a ne iz vanjskih nagrada. U kontekstu Suitsove Utopije, ta dobra volja prevodi se u igranje igara zbog njihove unutarnje vrijednosti, s ciljem postizanja ideala igranja bez skrivenih motiva.¹

Kako realno ostvarenje Utopije, poput »carstva svrha«, nije moguće u praksi jer su ljudi nesavršena racionalna bića, Utopija pruža smjer i standard za poboljšanje, potičući igrače da svoje postupke usklade s njenim načelima. Tako Suitsova Utopija nije plan za buduću stvarnost, već filozofska konstrukcija za istraživanje esencije i etičkih dimenzija igranja igara.

Naglašava kako igranje igara odražava šire ljudske težnje, služeći kao okvir za moralno i racionalno djelovanje. Ona time pruža normativni kriterij koji služi kao kritički princip za procjenu instanci igranja igara i kao »kontrafaktička pretpostavka« koja čini igranje igre moguće.

Ovdje valja spomenuti i recentni rad Kalle Jonassona i Jonnie Erikssona (2024) koji bi na prvi pogled mogao biti uzet kao doprinos estetici sporta. Međutim, autori ovdje Kantovu *Kritiku moći suđenja* uzimaju prvenstveno u kontekstu njegove teorije suđenja i kombiniraju je s njegovim doprinosima iz *Kritike čistog uma*. Naime, na primjeru medijski eksponiranog slučaja u kojemu su se sudarili dvoje rekreacijskih turnih skijaša nakon čega su uslijedile tužbe i kontratužbe, autori objašnjavaju što je bilo na stvari prilikom »prosuđivanja sportskog pokreta u pokretnim slikama – ontološki, epistemološki i metodološki« (Jonasson, Eriksson 2024: 2). Pri suđenju su korištene slike i animacije, dok je medijsko prezentiranje slučaja koristilo raznorazne medije – od filmića i slika do avatara i karikatura – te autori čine analizu prosudbe i ocjene što se stvarno dogodilo, odnosno kolika se distorzija stvarnosti dogodila manipulacijom slikovnih materijala. Za te potrebe autori će uz koncept diorame i Deleuzeova koncepta dijagrama posegnuti za Kantovim konceptom sheme (shematizma; usp. Jonasson, Eriksson 2024: 4–6) te pomoću njih analizirati sportski pokret u turnom skijanju naglašavajući da se na temelju slike ostvarenog pokreta (diorama) ne može zaključivati o samoj prirodi sportskog pokreta koji se stvara prije ostvarenja pokreta (diagram ili shema u imaginaciji sportaša; usp. Jonasson, Eriksson 2024: 6–7). U svojoj iznimno zanimljivoj i originalnoj analizi autori također na temelju epistemoloških i ontoloških karakteristika sportskog pokreta (prosuđivanje i priroda samog pokreta u sportu) otvaraju u zaključku prostor za daljnje promišljanje estetsko-etičkih konsekvenci (ljepota i sublimnost sportskog pokreta u rakursu etički adekvatne reprezentacije i evaluacije; usp. Jonasson, Eriksson 2024: 16), što je svakako jedno od najoriginalnijih korištenja Kanta u analizi sportskofilozofske tematike.

3. Kant i etika sporta

Korisno je u ovom trenutku iz više razloga, a ponajprije preglednosti, odijeliti dvije dominantne tradicije filozofiranja o sportu – *njemačke* i *anglosaksonske*. Ove dvije tradicije često nisu imale velikih dodira među sobom i narav pozivanja jedne na drugu, odnosno korištenje Kanta u svakoj od njih ima potpuno drugačiji oblik. U ovom ćemo radu najprije izdvojiti opće preglede njemačke tradicije s naglaskom na recepciji i korištenju Kanta, a potom se okrenuti anglo-saksonskoj tradiciji. Treba istaknuti da anglosaksonska analitička tradicija dominira u disciplini, prvenstveno jer je od svojih početaka razvijana od

strane autora iz te tradicije te zbog časopisa i izdavača koji preferiraju analitičku filozofsku tradiciju na engleskome jeziku (usp. Škerbić 2021a, 2021b).

3.1. Njemačka tradicija – kantijanski intonirana filozofija sporta

Njemačka filozofija sporta ima svoj zaseban razvoj, u kojem dominira etičko-sportska tematika, koja se ponajviše razlikuje od one globalne (anglo-saksonske) u pristupu moralnim principima Immanuela Kanta i njihovoj (mogućoj) vezi sa sportom. Kako je u anglosaksonskom sportsko-etičko-filozofskom diskursu Kant napušten ponajviše zbog univerzalnosti kategoričkog imperativa, koji ne može odgovoriti dnevnoj aktualnoj dinamici i realnosti sporta, u Njemačkoj postoji cijeli niz tekstova koji rade upravo suprotno – razmatraju Kantov kategorički imperativ kao nadasve »primjenjiv« na sport, gdje je vrhunac doživljen kroz formulaciju »sportskog« kategoričkog imperativa: »postupaj jedino u skladu s onom maksimumom koju bi bili voljni slijediti svi koji se uključuju u natjecanje protiv tebe« (usp. Škerbić 2021b).

Dakle, predstavnici njemačke filozofije sporta koji stoje na tradiciji Immanuela Kanta i igraju odlučujuću ulogu za funkcionalni pristup, Jürgen Court i Volker Gerhardt, smatraju da bi u sportu trebao biti cilj steći maksime inherentnog moralnog djelovanja koje bi proizlazile iz same logike sporta (Court, Gerhardt 1992: 429). »Kantovska funkcionalnost« temelji se na tezi da moralni problemi sporta proizlaze iz krize identiteta sporta i sportaša.

Unutar njemačke tradicije, poseban osvrt zaslužuje rad Jürgena Courta koji je Kanta koristio u vrlo neposrednom smislu. Court, u svom pregledu recepcije Kantove filozofije unutar filozofije sporta, iznosi nekoliko ključnih teza. Prvo, tvrdi da se filozofski temelji sportske znanosti oslanjaju na pitanja etike sporta. Nadalje, ističe da su pristupi sportskoj etici često zakašnjeli refleksi općih etičkih teorija koje se, eksplicitno ili implicitno, pozivaju na Kantovu moralnu filozofiju. Court također argumentira da je Kantov pristup etici sporta u velikoj mjeri oblikovan klasičnim pogrešnim interpretacijama. Konačno, zaključuje da daljnji razvoj sportske znanosti može biti moguć jedino ako se etika sporta oslobodi zastarjelih tumačenja Kantove filozofije i razvije neovisne metodološke pristupe (usp. Court 1994: 198).

Polazeći od pretpostavke da se potraga za jedinstvenom svrhom sportske znanosti odvija unutar triju primijenjenih područja opće filozofije, misleći pritom na etiku sporta, filozofiju sporta i antropologiju sporta, Court naglašava važnost očuvanja njihove povezanosti s filozofijom kao disciplinom. Prema njegovu mišljenju, najučinkovitiji pristup leži u kantovski orijentiranom modelu opće filozofije, iz kojeg je moguće diferencirati specifična područja sportske znanosti te ih konstitutivno utemeljiti unutar šireg znanstvenog okvira (usp. Court 1994: 198–199).

1

Ovaj se odlomak, kao i sljedeći, može sasvim sigurno čitati kao korištenje Kantove praktičke filozofije u filozofiji sporta. Međutim, iz dvaju razloga odlučili smo se smjestiti ga u ovaj dio posvećen epistemologiji sporta. Prvo, radi jasnoće: da razmatrani diskurs jednog autora (Lopez Frias) koji skladno slijedi ne cijepamo po cijenu slijepog slijedenja strukture. Drugo, radi bitno objasnidbenih razloga: unatoč tome, što Lopez Frias razmatra oči-

gledno etički bitne pojmove, kontekst u kojemu to razmatra, govori o preduvjetima za etičnost, tj. utopijski način gledanja na svijet kao potreban da bi postigli etičnost. Kantovim rječnikom, ova je rasprava iz našega ugla gledanja, mnogo relevantnija za teorijsku raspravu o sportu u smislu regulativnih načela uma koji posljedično vode do ideja uma (npr. sloboda), a koje onda imaju svoje puno ozbiljenje tek u praktičkoj sferi.

Court smatra da »njihova sustavna namjera može biti dobro utemeljena samo ako se održi njihova veza s tom filozofijom«, a najbolje je u tom kontekstu poći od »kantovski orijentiranog modela opće filozofije« iz kojeg je onda »moguća i diferencijacija njezinih sportskih specifičnih područja i njihova konstitutivna izvedba za sportsku znanost« (Court 1994: 198–199).

Naglašavajući primat praktičkog uma kod Kanta, odnosno praktičke orijentiranosti uma, Court će naglasiti da filozofija mora pružiti sustavnu orijentaciju u pitanjima prakse te s obzirom na to da filozofija nastoji dati i praktičko i teorijsko opravdanje, a to je moguće samo kroz pojmove, filozofija je u kantovskom horizontu, po Courtovu mišljenju, »konceptualno samotumačenje ljudske antropologije – a također i etike, jer se to samotumačenje odnosi na aktivne ljude« (Court 1994: 199). Polazeći od ove klasične kantovske vizure Court će argumentirati u nastavku kako je i najjavio. Najprije demonstrira da su osnovna pitanja filozofije sporta antropološka pitanja poput osobnosti, dostojanstva, slobode i umnosti u sportu (usp. Court 1994: 199), a koja na kraju moraju biti testirana u etičkom horizontu u konkretnim problemima opterećenim situacijama. Court stoga drži da treba analitički, u zasebnim disciplinama, prije svega etici sporta, doći do određenih odgovora koji će pomoći u izgradnji cjelovite antropologije sporta, donosno dati odgovor na pitanje, da parafraziramo četvrto (vrhovno) Kantovo pitanje, *što je sportaš?* Naime, opće su poznata pitanja kojima Kant određuje centralne probleme filozofije: *što mogu znati* kao područje teorijske, *što trebam činiti* kao područje praktičke i *čemu se smijem nadati* kao područje pojetičke (u širem smislu riječi) filozofije. Odgovori na navedena pitanja trebali bi pomoći odgovoriti na vrhovno pitanje filozofije: »Što je čovjek?« (usp. Kant 2021: 465–466).

Upozoravajući na tenziju između deskriptivnoga (antropologija) i normativnoga (etika), odnosno na čovjekovu praktičnu tenziju između slobode i obveze, on pozdravlja poziciju Hansa Lenka i njegova koncepta odgovornog (samoodređujućeg) sportaša, kojime se donosi jedan kantovski obrazac što je sportaš, odnosno što bi on trebao biti (usp. Court 1994: 201), zaključujući da

»... sva sadržajna i metodološka pitanja u filozofiji sporta izvorno proizlaze iz pronalaženja normativnih kriterija za uspješno samoodređeno djelovanje u sportu. To znači da je etika sporta superiorna u odnosu na druge sportske znanosti.« (Court 1994: 201–202)

Court će u nastavku dokazivati da moderna filozofija sporta, što po njemu prije svega znači etika sporta, nažalost nije uspješna u opreznom pristupu općim površnim interpretacijama Kanta i ne uspijeva pogoditi esencijalna pitanja postavljena u prethodno iznesenoj kantijanskoj perspektivi. Court precizno pokazuje kako su određene etičke teorije potpuno promašile normativnu bit, primjerice brkajući razinu moralnosti i čudorednosti (ponajprije etičnosti). Nakon predstavljanja i kritičke evaluacije svake pojedine etičke pozicije u filozofiji sporta, naposljetku pozdravlja pristup Volkera Gerhardta koji, po njegovu viđenju, najadekvatnije tumači Kanta. Volker Gerhardt smatra moralnost sporta utemeljenom – tako reći, imanentno – u samoutvrđivanju funkcionalnih uvjeta sporta, tj. pravila sporta i agonalnost (sportskog) natjecanja i samoodređeno usvajanje uloge pravog sportaša koja iz toga proizlazi. S druge strane, funkcije igre i natjecanja podrazumijevaju kanon moralnih načela na koje se sport u potpunosti oslanja. Tamo gdje postoji pravi sport, moraju biti ova načela, a gdje ih nema, ne može biti sporta (Gerhardt 1991: 141). Na toj osnovi Gerhardt gradi svoj funkcionalni pristup karakteriziran formuliranjem kategoričkog imperativa sporta:

»Djeluj samo prema onoj maksimi prema kojoj bi bilo tko drugi mogao biti spreman natjecati se protiv tebe.« (v. Court 1994: 212; Pawlenka 2010: 273)

Pritom naglašava da takav pristup mora biti zasnovan na pojmu osobe, jer se u protivnom javljaju klasični problemi u filozofiji sporta poput pitanja (namjernog) činjenja prekršaja te prenaplašavajna značenja pobjede.

Court nadalje pokazuje kako se spomenuti kantijanski funkcionalistički model etike sporta može lijepo razvijati dalje na primjeru pravičnosti (njem. *Fairneß*), zaključujući da je to »*transcendentalno-valjano-teorijski* princip sporta općenito« (Court 1994: 215). U konačnoj ocjeni, Court pomalo antikativnovski zaključuje da su i Hans Lenk i Volker Gerhardt dali vrijedna kantovski fundirana obrazloženja adekvatne etike sporta, no istovremeno smatra da bi oba autora svoj puni potencijal razvili kad bi se oslobodili Kanta i iskoračili s novim tumačenjima.

Posebnu vrijednost Courtovu radu donose njegove dubinske evaluacije etičko-sportskih pozicija koje iščitava kroz prizmu kantijanske recepcije prisutne u tim pozicijama. On sve te poglede sustavno i temeljito ispituje, svako od njih oprimjeruje u pojedinim filozofsko-sportskim pitanjima i problemima, koristeći obimnu literaturu. Treba napomenuti da je sâm Court, kao i cijela plejada njemačkih filozofa sporta u kojoj dominiraju Lenk i Gerhardt, duboko ukorijenjen u kantovskoj tradiciji (Pawlenka 2010). Konačno, Courtov je rad zapravo dubinski pogled u njemačku filozofsko-sportsku tradiciju do kraja 80-ih godina 20. stoljeća.

Za kasnije razdoblje vrlo je instruktivan povijesni pregled Claudie Pawlenke, napose situacije u njemačkoj filozofsko-sportskoj tradiciji nakon Courta, od 80-ih godina 20. stoljeća nadalje (Pawlenka 2010). U tom razdoblju uz predominantnu etiku sporta, antropologija sporta i estetika sporta predstavljaju centralno područje. U tom kontekstu, manje u antropologiji, ali više u estetici, Kant postaje centralni klasik na kojega se oslanjaju neki autori poput Frankea (Pawlenka 2010: 274). Pawlenka jasno ističe da se njemačka tradicija nije temeljila u općoj filozofiji pa otud i malo pozivanja na klasike poput Kanta, već je više svoj put tražila u tzv. sportskim znanostima (usp. Pawlenka 2010: 275). Osim toga, djelovala je izolirano od anglosaksonske tradicije, s tim da »recepcija angloameričke literature od strane Jürgena Courta predstavlja iznimku« (Pawlenka 2010: 275). U Pawlenkinu pregledu jasno je vidljivo da prvo desetljeće 21. stoljeća dovodi njemačku filozofiju sporta bliže svjetskim trendovima, uz osjetan odmak od filozofskih klasika, pa tako i Kanta, s razvojem specifičnih i često analitičkih pristupa zasebnim konkrentim filozofsko-sportskim pitanjima (v. Pawlenka 2010: 275–279).

3.2. Anglosaksonska tradicija – Kant kao strategija u argumentiranju, tj. strašilo (engl. straw-man)

U anglosaksonskoj tradiciji etike sporta Kantove etičke pozicije tematiziraju se na tri osnovna načina: (1) priznavanje Kanta kao tradicije iz koje izviru recentni i dominantni stavovi i pozicije etike sporta; (2) evaluiranje korisnosti dviju formulacija kategoričkog imperativa kao polaznih točki za različita druga razmatranja; te (3) kritiziranje i odbacivanje Kantove etike zbog univerzalističkog karaktera. Osim ovih, postoji i nekoliko izoliranih i izdvojenih pristupa koje ćemo evaluirati zasebno.

3.2.1. Kant kao tradicija i izvorište u etici sporta

S jedne strane, mnogi autori koriste dvije formulacije kategoričkog imperativa za različita razmatranja *u* i *o* sportu, no gotovo isključivo kao polaznu ili referentnu točku za druga razmatranja, uz isticanje tzv. »kantovske tradicije« iz koje proizlaze brojni stavovi u etici sporta (Loland 1998, 2002; Torres 2014; Lopez Frias 2017). Pritom Kantove pozicije najčešće dalje ne razvijaju, nego ih interpretiraju za druge konkretne sportske svrhe, kako autori nađu za shodno. Osim toga, Kantu se priznaje »očinstvo« nad tzv. »kontraktarijanskim teorijama« (Morgan 2017; Kolers 2019) i »moralnim kognitivizmom« (McNamee 2008: 118) te utemeljenju svih normativnih iskaza i pravila baziranih na kritičko-racionalnim temeljima (Osterhoudt 1976; Loland 1998, 2002; McNamee 2008; Torres 2014, Morgan 2017 itd.), pri čemu

»... su pravila obligatorna ako su rezultat racionalne deliberacije. Sva moralna pravila, bivajući istovremeno i racionalna pravila, imaju takvu snagu da obvezuju sva racionalna bića da ih slušaju i slijede.« (McNamee 2008: 71)

3.2.2. Kantov kategorički imperativ u etici sporta

S druge strane, različiti filozofi sporta gotovo isključivo koriste i eksplicitno navode dvije formulacije kategoričkog imperativa. Prva formulacija glasi:

»... djeluj tako da maksima tvoje volje u svako doba ujedno može da važi kao princip općeg zakonodavstva.« (Kant 2022: 32)

Za ovu se formulaciju koriste razna imena i izrazi u smislu pojednostavljenja i operabilnosti u pisanju i razumijevanju: »zlatno pravilo« (McNamee 2008: 97), »načelo univerzalnosti« ili »Kantov princip« (engl. *universalization principle* u Loland 1998: 1; Loland 2002: 19; te engl. *universalisability principle* u Tamburrinni 2000: 27). Po našem mišljenju, poseban osvrt zaslužuje korištenje izraza »zlatno pravilo« koje se povijesno gledano pojavljuje u različitim formulacijama od primjerice Konfucija (Kung Fu Tze) u Kini do Isusa Krista, a koje sadržajno uopće nije identično, štoviše čak niti slično Kantovu kategoričkom imperativu! Poanta je upravo suprotna: treba djelovati ne tako kako bi htio da drugi prema tebi djeluju, nego kako bi htio da svi uvijek djeluju, čak i ako ne želiš u ovom trenu da netko prema tebi tako djeluje. Nasuprot tome, druga formulacija glasi:

»Djeluj tako, da čovječanstvo kako u tvojoj osobi, tako i u osobi svakoga drugoga svagda ujedno uzimaš kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo.« (Kant 1990: 192)

Ova se formulacija u različitim autora naziva principom »poštovanja za druge« (engl. *respect for persons*), »princip poštovanja pojedinaca« (engl. *principles of respect for individuals* u Russell 2016), unutar moralnog koncepta »kraljevstva svrha« (engl. *kingdom of ends* u Brown 1995; Fry 2000; Schmid 2013; Kolers 2019) te se dovodi u svezu sa sportskim poštenjem (engl. *sportsmanship, fair-playom*, Simon 2010; Schmid 2013) i uzajamnom težnjom za izvrsnošću (Simon, Hager, Torres 2014).

Čini se da je kod razmatranih autora temeljno pitanje kako kategorički imperativ može postati normativni princip za moralno postupanje dionika ili praktičara sporta, odnosno koje su to dužnosti utkane u sâm temelj sportskih natjecanja kao *conditio sine qua non*. Ako je tome tako, treba primijetiti kako je to vrlo iskrivljeno tumačenje biti kategoričkog imperativa. Naime, kategorički imperativ nije po sebi nikakav princip ili načelo djelovanja, već je on svojev-

stan algoritam, »konceptualni mehanizam« za proizvodnju normativnih (etičkih i pravnih) principa. On je metaprinzip. Zato i upotreba Kantova kategorička imperativa na prikazani način potpuno promašuje bit i nimalo ne pogađa sâm njegov smisao u osiguravanju univerzalnosti – koja je potrebna u svim ljudskim relacijama, pa tako i u sportu, želimo li zadržati bilo kakvu smislenu normativnost. Ono što može biti i svakako jest upitno jest pitanje kako pojedine maksime i zasebna načela unutar sporta i sportskih praksi mogu proći test univerzabilnosti i u kojoj mjeri to trebaju, odnosno koliko treba možda poraditi na promjeni samih maksima sportskog djelovanja. Konstruktivna rasprava trebala bi ići u tom smjeru.

Lev Kreft smatra da je etika dužnosti u sportu dobro uspostavljena stavljanjem oslonca za moralno djelovanje na intrinzične vrednote sportskog natjecanja i njegova ludičkog karaktera prevedenog u sportska pravila, čija je bit jednakost i poštovanje koje svaka osoba duguje sebi i drugima (Kreft 2019: 264). Kako ističe Kreft, etika nade je ona koja zahvaća i područje onoga što se ne duguje drugima, ali im se nudi u potrebi, izražavajući tako određeni višak koji ide iznad granica dužnosti. U sportu se etika nade naziva *fair-play* (usp. Kreft 2019: 264). Može se reći da Kreft polazi od kantijanskog koncepta dužnosti da bi iskoračio u interpretaciju međuodnosa sportaša iz pozicije onoga što on naziva etikom nade.

3.2.3. Kritike i neprihvatanje Kanta – pogreška univerzalizacije

Naša je teza da u svjetskim okvirima analitičke filozofije sporta kategorički imperativ i Kant nisu prepoznati kao relevantni. Kao glavnu zamjerku ističemo činjenicu da cijeli niz autora govori o tome kako su Kantove etičke pozicije, posebice formulacije kategoričkog imperativa, previše univerzalističke te »dok vrijede za sve zapravo ne vrijede ni za koga« (Morgan), kao i da su izgrađene na nekompatibilnim i nespojivim filozofskim premisama koje u primjeni u praksi dovode do oprečnih zaključaka (Loland 1998: 80). Posebice je to eklatantno u različitim pregledima i antologijama filozofije i etike sporta (Osterhoudt 1976; Parry, McNamee 1998; Tännisjö, Tamburrinni 2000; Torres 2014; Morgan 2017), u kojima se čini da se Kantu zamjera svojevrsna neosjetljivost za kontekst određenih moralno upitnih situacija ili prisutnih etičkih dilema, koja se za sport smatra ključnim. Sport se, naime, odvija u vrlo specifičnom kontekstu. Ovakav stav izriče Robert Osterhoudt u prvom radu koji donosi etičko razmatranje sporta, objavljen još 1976. godine u prvom (najuglednijem i najutjecajnijem) filozofsko-sportskom časopisu *Journal of the Philosophy of Sport*. Po Osterhoudtovu mišljenju, kategorički imperativ jest princip po kojem se treba voditi u moralnom postupanju u sportu, no tek kada je spojen s onim što Hegel naziva *sittlichkeit*, jer time dobiva konkretnost i praktičku uporabljivost (Osterhoudt 1976: 76). Naime, *sittlichkeit* kod Hegela označava koncept etičkog života u kojem se sloboda ostvaruje kroz prakticanje moralnih normi proizašlih iz konkretnog društvenog i povijesnog konteksta, za razliku od apstraktnih moralnih načela individualne savjesti (njem. *moralität*). Za Hegela, sloboda nije individualistička niti izolirana, već se ostvaruje unutar društvenog okvira kroz sudjelovanje u institucionalnim oblicima zajedničkog života, kao što su obitelj, građansko društvo i država. Pri tome, *sittlichkeit* ne podrazumijeva tek formalnu usklađenost sa zakonima, već duboko unutarnje prihvaćanje normativnog okvira koji omogućuje realizaciju slobode unutar društvenog konteksta. U tom smislu, *sittlichkeit* predstavlja mehanizam putem kojeg pojedinci ostvaruju slobodu

kroz integraciju u zajednicu koja omogućuje harmonizaciju individualnih i univerzalnih interesa (Hegel 1989: §142–157). Drugim riječima, Osterhoudt smatra da kategorički imperativ u sportu ima smisla jedino ako je socijalno kontekstualiziran u specifičnoj sportskoj zajednici.

Osim toga, filozofi sporta zamjeraju Kantu da svojim univerzalizmom: (a) ne može prepoznati i odgovoriti konkretnim moralno problematičnim situacijama sa svojim posebnostima; (b) ne uzima u obzir individualne razlike među ljudima uključenim u moralno problematičnu situaciju u sportu; (c) ne zanima ga i ne uzima u obzir socijalni kontekst situacije ili slučaja, te (d) ne može odgovoriti dnevnoj aktualnoj dinamici i realnosti sporta, koja ponekad može biti iznimno zahtjevna na način da očekuje promptnu i neodgodivu reakciju.

3.2.4. Izdvojeni slučajevi: prihvaćanje Kanta u filozofiji sporta

Dio zajednice ipak priznaje Kantov utjecaj i važnost, pri čemu se kao poseban slučaj treba izdvojiti Roberta L. Simona i njegov koncept mutualizma. Ovaj se koncept smatra najboljim odgovorom na moralne probleme s kompetitivnim karakterom sporta koji stvara jednog pobjednika i mnoštvo gubitnika i tako promiče »sve ili ništa« (engl. *zero-sum*) logiku sporta (Kretchmar 1975), te razvija nemoralne stavove o ostvarivanju pobjede pod svaku cijenu, odnosno potiče sebične i krajnje oportunističke stavove i ponašanja spram drugih. Uostalom, sport slavi pobjednike, a pobjeda jednog natjecatelja znači poraz drugoga (Simon *et al.* 2015).

Mutualizam ili uzajamnost može se najkraće izraziti tezom kako je za sudionike natjecanja »sport uzajamno prihvaćena potraga za izvrsnošću kroz izazove« ili »uzajamno traženje izvrsnosti kroz izazove« (Simon *et al.* 2015). U našoj interpretaciji, mutualizam se u sportskom natjecatelju kao moralnom subjektu očituje kroz stav da se u natjecanje ulazi s takvim poštovanjem za druge i stavom spram drugih koji na suparnike gleda kao na suradnike i su-dionike koji si zajednički pomažu u ostvarenju vlastitih izvrsnosti, ali i izvrsnosti sportskog natjecanja kao takvog, koje se tada obistinjuje u svom najboljem svjetlu (usp. Russell 1999). Stoga se mutualizam, kakvog zastupa Simon, izražava kroz stav sportskog natjecatelja da želi najboljeg mogućeg suparnika, koji u natjecanje ulazi u svojoj najboljoj sportskoj formi, u svom najboljem izdanju i na svojoj najvišoj natjecateljskoj razini, jer jedino kroz natjecanje i nadmetanje s takvim suparnikom omogućuje se dosezanje najviše moguće izvrsnosti. Jedino takvi suparnici mogu odvesti jedni druge do najviših razina izvrsnosti i prekoračenja dotadašnjih i dosegnutih limita.

Osim toga, stav mutualizma ili uzajamnosti vodi prema tome da svog suparnika ne gledamo kao neprijatelja ili protivnika kojeg treba, kako to medijski i ini izvještaji često ističu, »sломiti«, »razvaliti«, »rasturiti«, »poniziti«, »skršiti«, »uništiti«, »ubiti u pojam« itd., već kao nužno potrebnog sunatjecatelja ili suradnika koji nam kao takav jedini može pomoći u prelaženju dotadašnjih granica i dosezanju novih razina izvrsnosti. Oni nam postavljaju izazove i poteškoće koje moramo nadvladati da bi ostvarili nove razine izvrsnosti, koje ne bi mogli dostići samostalno. Zato iz mutualizma proizlazi stav spram suparnika kao onih koje treba poštovati i kojima se treba zahvaljivati jer bez njih nove razine izvrsnosti nikada ne bi bile dosegnute.

U ovoj i ovakvoj ideji mutualizma Lopez Frias uočava Simonovo kombiniranje Aristotelovih teza o izvrsnosti i ljudskom »procvatu« kroz življenje »dobrog« života, s određenim Kantovim stavovima izraženim u formulaciji

kategoričkog imperativa koju Lopez Frias naziva *formulom humanosti*, odnosno *principom uzajamnog poštovanja* (Lopez Frias 2018) ljudi:

»Djeluj tako, da ljudskost kako u tvojoj osobi, tako i u osobi svakoga drugoga svagda ujedno uzimaš kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo.« (Kant 1953: 192)

Lopez Frias smatra da je u temelju zahtjeva mutualizma u sportu naglasak na poštovanju drugih ljudi kao moralnih činitelja s potencijalom za donošenje slobodnih izbora na temelju uma. Tretirati ljude kao ciljeve po sebi podrazumijeva poštovanje njihovih sposobnost formuliranja i imanja vlastitih ciljeva. Pritom je očiti problem kako spojiti Kantove univerzalne inklinacije s partikularnim i konkretnim nastojanjima ostvarivanja osobne izvrsnosti i napretka u svrhu življenja dobrog života (Lopez Frias 2018: 8).

Ovdje treba svakako istaknuti i studiju Mikea McNameeja o emocijama naređenu u djelu *Sport, Virtues and Vices. Morality Plays* (McNamee 2008) i raspravu o emociji *shadenfreude* koju često osjećaju praktičari sporta, a koju Kant tematizira u *Metafizici čudoređa* (Kant 1953). *Schadenfreude* ili »zluradost«, odnosno uživanje u tuđoj nesreći, nedaći ili patnji, po Kantu jest moralno pogrešna emocija jer se kosi sa zahtjevom kategoričkog imperativa te iskazuje nedostatak poštovanja prema drugima. Kant ovu emociju povezuje s porokom zlobe (njem. *Schadenfreude als Bosheit*), naglašavajući da je ona nespojiva s moralnim djelovanjem koje bi umjesto toga trebalo biti vođeno načelima suosjećanja (njem. *Mitleid*) i dobronamjernosti. McNamee ističe kako prema Kantu u moralno autonomnoj osobi nema mjesta za emocije (McNamee 2008: 155) te da apsolutna vrijednost moralnog zakona i autonomne volje oblikuje i regulira emocije (McNamee 2008: 150). Pritom McNamee naglašava suprotnost između suosjećanja kao potrebne emocije i osjećaja *Schadenfreude* kao neprihvatljivog. Ipak, McNamee ističe kako postoji etički obranjiv (čak i hvalevrijedan) osjećaj *Schadenfreudea* u situacijama u kojima se može voljeti grešnika, dok se mrzi počinjeni grijeh, u sportu primjerice počinitelja varanja ili fauliranja, dok se mrzi čin varanja ili fauliranja, te uživati u zadovoljenju ili provođenju pravde jer to je upravo ono na čemu Kant inzistira – potrebnoj racionalizaciji ili refleksiji moralnog čina (McNamee 2008: 156). Iako McNamee smatra da će se naši stavovi prema *Schadenfreude* mijenjati ovisno o ozbiljnosti patnje i veličini moralnih ili karakternih nedostataka osobe koja pati, on poziva da uvijek pokušamo prepoznati prirodu same pojave i promisliti o vlastitim motivacijama u odnosu na onoga tko pati prije nego što se previše prepustimo uživanju u tuđoj neispravnosti i, time ujedno, u vlastitoj neispravnosti (McNamee 2008: 160). Iako treba pohvaliti da je McNamee napokon ukazao na mogućnost iskorištavanja Kantove diskusije o emocijama, treba istaknuti da su one ostale prilično neiskorištene i da još nije razbijen mit o tome kako Kant ne pridaje uopće ili dovoljno pažnje, a o čemu upravo suprotno svjedoči brojna bogata akademska produkcija (v. npr. Sorensen 2002; Borges 2019; Failla, Sánchez Madrid 2021).

Među nekoliko manjih studija koje uvode Kanta izdvajaju se: (1) Stephen Kershner i Robert Kelly koji raspravljaju o mogućem Kantovu prigovoru sportovima poput MMA, gdje je cilj natjecanja da se suparnika tjelesno onemogućiti za daljnje natjecanje ili borbu, a što uključuje tjelesno ozljeđivanje (Kershner, Kelly 2020), (2) Ornaithe O'Dowd koji vrši obranu *trash talka* u sportu koji bi se bazirao na Kantovim principima poštovanja drugih osoba (O'Dowd 2022), (3) Cristopher Yorke i Alfred Archer o dužnosti slavnihi sportaša da se ponašaju u skladu s vrlinama (Yorke, Archer 2020), te (4) Cei

Tuxill i Sheila Wigmore koje povezuju Kantov princip poštovanja drugih s konceptom *fair play* u sportu (Tuxill, Wigmore 1998).

Naposljetku, tu je i rasprava o obmanama ili varkama u sportu, koju je započeo Sam Morris (Morris 2014) pozivajući se na Kantov kategorički imperativ, a koju je nastavio Steven Weimer (Weimer 2016). Po Morrisovu mišljenju, svaka strategijska varka koja odvaja igru od njenih temeljnih vještina treba biti moralno osuđena i uklonjena zakonskim (pravilima) ili društvenim pritiskom. Morris smatra da ove varke ili obmane sudaca i natjecatelja tretiraju protivnike kao nesposobne i kao naprosto sredstvo za postizanje vlastitih interesa te su zato moralno neprihvatljive (Morris 2014).

3.3. Neke druge tradicije i primjeri – slučaj Japan

Dugo vremena jedina i dominantna njemačka tradicija odmijenjena je onom anglosaksonskom zbog širenja engleskoga jezika u akademskom svijetu i dinamičnošću anglosaksonske filozofije koju krase adaptivnost, visoka reaktivnost i jednostavnost izraza. Nažalost, to snažno utječe na druga govorna područja i tradicije koje često ostanu u sjeni uslijed bivanja nedohvatljivim široj zajednici. Kao ogledni primjer ovdje bismo naveli japansku recepciju Kanta u filozofiji sporta.

Usprkos velikom broju radova i širini tematskog polja, zbog barijere jezika, japanski su tekstovi nepristupačni široj zajednici filozofa sporta usprkos zanimljivim priložima u različitim područjima i temama, pa tako i u pogledu korištenja Kanta u filozofiji sporta. Mizuho Takemura i Yoshitaka Kondo primjerice ispituju moralnost poštene i pravične igre (engl. *fair play*) sa stajališta moralne filozofije utemeljene na Kantovoj teoriji (Takemura, Kondo 2014). Oni razmatraju temelje moralnog ponašanja i moralnosti *fair play*a kroz okvire Kantove filozofije, pri čemu se posebno usredotočuju na pojam *žudnje* (Takemura, Kondo 2014: 139).

U drugom radu Takemura istražuje koncept ljudskog poboljšanja (engl. *human enhancement*), evaluirajući ga u kantijanskoj perspektivi, najprije razjašnjavajući pojam »bolje« unutar sintagme »bolje performanse« i, potom, ispitujući bavljenje tijelom koje je »»bolje« kao čin općeg ljudskog poboljšanja kroz prizmu Kantove praktičke filozofije (Takemura 2014). Takemura zapaža da, po prvoj točki, koncept »boljega« nije sagledan iz očista moralnog, nego teorijskoga (logičkog) suda, što je kantijanski neprihvatljivo, a po drugoj točki zaključuje da je riječ o neprihvatljivu činu slijedimo li Kantovu formulu svrhe po sebi (Takemura 2014). Ovaj je članak doživio i svoje englesko izdanje četiri godine kasnije (Takemura 2018).

Reiko Nogami kritički razmatra proklamiranu misiju Pierrea de Coubertina i olimpijskog pokreta o promicanju svjetskog mira te upozorava da nije posve jasno kako bi se mir koji predlaže olimpizam mogao postići u praksi (Nogami 2016: 133). Nogami pokušava ispitati kakav doprinos svjetskom miru olimpizam treba konkretno dati, te se u svom razmatranju poziva na mirovnu misao Immanuela Kanta. Ističe pritom kako je prema Kantu priroda jamac trajnog mira te da se ljudsko ponašanje vođeno prirodom razvija kroz natjecanje i napreduje kroz uzajamno razumijevanje da rješavanje sukoba vodi do stanja mira (Nogami 2016: 133). Nogami se ovdje poziva na Kantov koncept »garancije« trajnog mira koji se temelji na ideji da priroda stvara uvjete koji potiču ljudska bića da se organiziraju u zakonske zajednice, što je nužno za postizanje mira. Kant vjeruje da su ljudska bića, zahvaljujući svojim prirod-

nim sklonostima, prisiljena ulaziti u zakonske odnose kako bi preživjeli, dok priroda djeluje tako što ograničava destruktivne sile ljudi kroz različite prirodne mehanizme koji vode ljudska bića prema zakonskim odnosima i miru (Kant 1996). Nogami smatra da je Kant vjerovao da je naš svijet, vođen nacrtima prirode, dosljedno povijestan i stoga nam »povijesna istraživanja« mogu omogućiti da vjerujemo u budućnost. Konačno, on način na koji bi olimpiizam trebao doprinijeti svjetskom miru temelji na »natjecanju« i »povijesnim istraživanjima«, jer praksa obojega vodi pozitivnom napretku prema miru (Nogami 2016: 133).

U drugom radu, Nogami razmatra mirovnu inicijativu na Olimpijskim igrama, koja je povezana s pitanjem kozmopolitizma utemeljenog na Kantovoj ideji općeg mira (Nogami 2017: 109). Nogami predlaže tri ključna principa za sve olimpijce koji promoviraju harmoniju i međunarodno razumijevanje unutar Olimpijskog pokreta: (1) svaki sudionik Olimpijskih igara trebao bi se osjećati kao kozmopolit, koji je povezan sa svojom rasom ili nacijom, ali također dijeli globalnu pripadnost; (2) svaki sudionik bi trebalo nastojati uspostaviti prijateljske odnose s drugim sudionicima, koristeći pravo gostoprimstva za međusobnu razmjenu i dijalog; (3) svaku bi sudionik morao ograničiti međusobno neprijateljstvo i nasilje, dok bi oni koji počine takve činove morali biti izbačeni iz natjecanja (Nogami 2017: 109).

Naposljetku, treba se osvrnuti i na tri rada koja zajednički potpisuju Naruhiko Mizushima i Goro Abe. U prvom radu, oni istražuju koja su točno moralna pokretala okidači sportašima u njihovim sudjelovanjima na natjecanjima, s ciljem razvijanja rasprava koje nisu ograničene isključivo na određene pojedinačne empirijske aspekte, nego prate moral sporta kao takav. Unutar tog konteksta oni evaluiraju adekvatnost Kantove filozofije koja nije izvedena iz iskustva (Mizushima, Abe 2020a: 33) te zaključuju da sâm sport ima temeljnu kontradikciju između prisutnih praktičnih interesa i ekonomskih i političkih temelja, te bliskog odnosa s ljudskim umom koji ih stvara (Mizushima, Abe 2020a: 33).

U drugom radu, fokus stavljaju na etička i moralna pitanja sporta, kao i valjanost dosadašnjih interpretacija Kantove moralne filozofije u području etike sporta te konkretno pitanja univerzalnosti moralnih normi u sportu (Mizushima, Abe 2020b: 65). Ističu kako je su za Kanta najvažniji unutarnji principi ili načela svake pojedine osobe te stavljaju naglasak na *ungern* [nevoljkost, op. a.] kao moralnu dobrotu i princip koji se pojavljuje u praksi nekih sportskih natjecatelja u suočavanju s etičkim problemima (Mizushima, Abe 2020b: 65).

Autori se u trećem pak radu okreću Kantovu kategoričkom imperativu i njegovu adekvatnijem inkorporiranju u etiku sporta. U tom kontekstu, naznačuju dva povezana problema: (a) kako univerzalnost kategoričkog imperativa učiniti objektivnim načelom u subjektivnom pristupu subjekta sportaša; i (b) postojanje pretjeranih očekivanja od univerzalnih zakona u Kantovoj etici (Mizushima, Abe 2021: 97). Kako bi odgovorili na oba problema, autori se fokusiraju na koncepte *Willkür* i *Wille* za koje smatraju da nisu bili dovoljno zapaženi u presjeku etike sporta i Kantove etike. Naglašavaju da su »*Willkür* [sloboda izbora, op. a.], što je sloboda izbora da se usvoji ocjena subjektivnog principa, i slobodna *Wille* [volja, op. a.], koja propisuje zakon kao oblik, pobrkani« te sugeriraju »da Kantova etika ima pozitivan značaj u tome što se svaki igrač vraća iz *Sinnenwelta* [osjetilni svijet, op. a.] u metafizičku priliku bez

pretjeranog očekivanja univerzalnog zakona u Kantovoj etici« (Mizushima, Abe 2021: 97).

Ovaj kratki pregled svakako svjedoči o vrlo dinamičnoj recepciji Kanta među japanskim filozofima sporta te posljedično otvara pitanje uključenja Kanta u današnje trendove i aktualne rasprave unutar filozofije i (bio)etike sporta.

Unutar konteksta etike sporta, kao zasebna studija, ističe se rad W. Miller Browna o Kantovu stavu o dužnosti prema sebi za razvoj osobnih sportskih talenata i sposobnosti (Brown 1995). Brown se poziva na mjesto iz *Osnova metafizike čudoređa* u kojem Kant vrši razlikovanje savršenih i nesavršenih dužnosti prema sebi. Savršene dužnosti su stroge i ne dopuštaju izuzetke te uključuju razvoj osobne moralne savršenosti i kultiviranje prirodnih sposobnosti. Razvoj talenta i sposobnosti Brown vidi kao nesavršenu dužnost koja nije specifična već omogućava širok izbor u načinu njena ispunjavanja te je, s druge strane, jasno odvojena od dužnosti prema drugima. Brown, štoviše, kroz razrađene primjere pokazuje kako se ove dužnosti mogu primijeniti u različitim konkretnim situacijama (Brown 1995: 9). Treba reći kako Brown locira iznimno važnu komponentu Kantove praktičke filozofije, a riječ je o dužnosti samoostvarenja, odnosno realizaciji svih svojih dispozicija. U tom smislu veći izlazak iz »klasičnih« Kantovih etičkih djela i veći oslonac na radove kao što su *Metafizika čudoređa* i *Antropologija u pragmatičnom pogledu* trebali bi biti ozbiljnije uzeti u razmatranje u daljnjem razvoju ove potencijalno plodne istraživačke linije.

4. Kant i estetika sporta

S obzirom na to da Kant predstavlja vjerojatno najrafiniraniju i najrazvijeniju filozofiju onoga što se obično naziva klasičnom ili tradicionalnom estetikom, s pomno razlučenim i elaboriranim pojmovima *lijepoga* i *uzvišenoga*, ne čudi što je snažna i uglavnom pozitivna recepcija Kanta u filozofiji sporta velikim dijelom upravo u pogledu implementiranja njegove estetske teorije. Manjina autora koristit će Kanta u argumentaciji o poveznicama, sličnostima ili preklapanjima između umjetnosti i sporta te ćemo se na njih osvrnuti na prvome mjestu. Međutim, najveći broj autora koristit će ipak Kanta u opisima i analizama estetskih karakteristika pokreta i interakcije u pojedinom sportu. Dvije su glavne linije. S jedne strane imamo grupu autora koji analiziraju estetske dimenzije tradicionalnih sportova poput nogometa. S druge strane imamo autore koji nalaze ne samo *lijepo* nego i *uzvišeno* (tj. *sublimno*) u samom sportu i oni su uglavnom koncentrirani na tzv. »prirodne sportove« poput surfanja i planinarenja. Njima ćemo se posvetiti u narednim odjeljcima.

4.1. Kant kao alat za ukazivanje na povezanosti umjetnosti i sporta

Dimitris Platchias će u svom ambicioznom projektu dokazivanja da je sport jedna vrsta umjetnosti, nakon opće kritike autora koji oštro razlikuju sport od umjetnosti (prvenstveno Davida Besta), koristiti upravo Kantovu estetičku teoriju, ponajprije razlikovanje slobodne i zavisne ljepote, kao i Kantove estetičke ideje (Platchias 2003: 11–14).

Andrew Edgar krenut će drugom linijom u svom pokušaju da približi sport i umjetnost. On najprije elaborira razloge zašto se aktivnost kao što je hod po žici razapetoj između visokih zgrada može sagledavati i kao umjetnički performans i kao sportski pothvat. Poziva se na Kretchmara koji govori:

»Kao čin imaginacije, koji izaziva i transformira našu percepciju našeg svijeta, te govori nešto o tom svijetu, on je umjetnost. Kao fizički izazov, test utjelovljene vještine i hrabrosti, on je sport.« (Edgar 2013: 3)

Po Edgaru, sportske aktivnosti, bilo da su natjecateljske bilo nenatjecateljske, dijele određene temeljne karakteristike. Na primjer, sportske aktivnosti dobivaju smisao iz gubitka i neuspjeha, štoviše, gubitak i neuspjeh daju smisao sportu (Edgar 2013: 5). Također, sport uključuje tjelesno agonsko natjecanje koje se odvija po pravilima, u kojem sportaši mogu doživjeti neuspjeh. Upravo ovaj aspekt sporta služi kao medij za izražavanje, slično kao što umjetnici koriste svoj medij (kao što su kamen ili boje) za prenošenje značenja. Edgar tvrdi da i umjetnost i sport pozivaju na interpretaciju. Upravo zato je hermeneutika umjetničkih djela, shvaćena i kao čin tumačenja i kao filozofsko promišljanje o procesu kojim je takvo tumačenje omogućeno, veoma važna. Analogno, sport uključuje pretkonceptualno razmišljanje i poziva na interpretaciju. Naime, iako su sport i umjetnost različiti, oba nude uvide u svijet (Edgar 2013: 5).

Da bi potkrijepio ovaj argument, Edgar se oslanja na Immanuela Kanta i njegovu »Analitiku lijepog« iz treće *Kritike*. On upozorava da je Kantov koncept ljepote tehnički termin koji se ne smije miješati s njegovom svakodnevnom uporabom. Po Kantovu mišljenju, estetska iskustva potiču refleksiju o našim kognitivnim sposobnostima. Edgar nadograđuje ovu ideju sugerirajući da takva iskustva također potiču refleksiju o konstitutivnim uvjetima naših kultura (Edgar 2013: 7).

Naposljetku, Edgar vrši razlikovanje između klasične i modernističke estetike. On tvrdi da modernistička estetika, koja naglašava problematičnu prirodu estetskog, karakterizira ne samo modernističku umjetnost nego i sport. Ova perspektiva ističe ranjivost sportaša i neizbježnost neuspjeha u sportu, što odražava teme pronađene u modernističkoj umjetnosti (Edgar 2013: 7).

Ukratko, Edgarov argument iskazuje da iako su sport i umjetnost različiti, oba nude jedinstvene uvide u svijet. Istražujući estetske dimenzije sporta kroz filozofsku prizmu, posebno Kantovu estetiku, Edgar pokazuje kako se sport može shvatiti kao oblik kulturne samorefleksije, slično umjetnosti.

4.2. Kantovo lijepo (i uzvišeno) u tradicionalnim sportovima

U estetičkoj raspravi po pogledu tradicionalnih sportova dominira rasprava o lijepome, s tek uzgrednim zaletima u govor o uzvišenom. Sport koji se najviše problematizira u tom kontekstu jest nogomet. Tako Edgar oslanjajući se na Kantovu distinkciju iz »Analitike lijepoga« u trećoj *Kritici* na *ugodno* (njem. *Angenehmen*) i *žudnju* (njem. *Lust*; Kant, 2022: 85–116) upućuje da Kant estetsko iskustvo ljepote umjetničkog djela nije vezao uz ugodnu zabavu, već ono priziva dublji užitek koji uključuje i intelekt i osjetila. On smatra da na sličan način treba gledati i na sport, tj. da sport nije samo zabava koja postoji kako bi pružila trenutno uzbuđenje, već da je sport

»... užitek u kantovskom smislu, ne samo po tome što je otvoren za dubinu poštovanja koja se oslanja na suptilno i složeno znanje o igri, njezinim pravilima, taktikama, pa čak i povijesti.« (Edgar 2015:153)

Naslanjajući se na fenomenološke analize Merleau-Pontyja i Bachelarda, autor će argumentirati da možemo primjerice govoriti o ljubavi prema prostoru i poetici u (američkom) nogometu te da se natjecanje u nogometu estet-

ski cijeni i to ne samo kao taktička borba da se osigura prostorna prednost nad protivnikom,

»... već radije da se osigura prostor u kojem je netko 'kod kuće', siguran u svoju sposobnost kao igrača (i obrnuto, da uznemiri prostore koje zauzimaju protivnici, tako da nisu kod kuće, da nisu sigurni u svoje vještine).« (Edgar 2015: 154)

Kroz prizmu Kantove distinkcije autor analizira prirodu užitka u iskustvu utakmice američkog nogometa (Edgar 2015: 154–156) te elaborira različite oblike, razine i vrste poetičnosti prostora u različitim sportovima.

Tim Gorichananz koristio je Kantovu estetičku teoriju kao okvir za analizu i razumijevanje trčanja – od polumaratona, preko maratona do ultratrčanja – povezujući prve s lijepim, a posljednje s uzvišenim. Gorichananz je nastojao uokviriti trčanje u smislu iskustva kantovskog lijepog i uzvišenog. Tako, u njegovu pogledu, kraće bi udaljenosti odgovarale vanjskim motivacijama povezanim s ljepotom (npr. gubitak težine), dok bi duže udaljenosti mogle odgovarati unutarnjim motivacijama povezanim s uzvišenim (npr. smisao). Važno je pritom da po njemu tek oba koncepta zajedno (a ne samo jedan ili drugi, kao što je bio slučaj u mnogim prethodnim istraživanjima) nude holistički pogled na motivaciju za sudjelovanje u sportu (Gorichananz 2016: 367). Gorichananz je najprije detaljno predstavio Kantovu estetičku teoriju, pojmovlje i kategorije, kako bi ih primijenio na analizu sportskog trčanja.

On polazi od pitanja sudova o lijepome i uzvišenome, kako bi istaknuo glavnu razliku među njima – naime, da ljepota proizlazi iz forme, a uzvišenost iz izostanka forme. Drugim riječima, nešto je lijepo kada njegova forma odgovara njegovoj svrsi. S druge strane, nešto je uzvišeno kada je veliko i nedokučivo – kada, osjećajući to nešto, osjećamo beskonačnost. Dok je ljepota svojstvo predmeta i nešto izvanjsko, uzvišeno je djelokrug uma (Gorichananz 2016: 368).

Gorichananz kreće od lociranja i ocrtavanja lijepoga u trčanju (Gorichananz 2016: 369–370), pa preko izdvajanja sublimnoga u trčanju, napose u trčanju na daljinu i ultratrčanju (Gorichananz 2016: 370–371), dolazi do potpune prevlasti mogućnosti iskustva uzvišenoga u ultratrckama. Po njegovu mišljenju, upravo je to prozor u autentičnost sportskog iskustva za suvremenog čovjeka, posebnog intenziteta uz osjećaj istinskog življenja u današnjem svijetu komodifikacije i neispunjenosti (usp. Gorichananz 2016: 371–373) koje preneglašava lijepo naspram uzvišenoga. U ultratrčanju, uz neke ostale oblike ekstremnih ili visokozahtjevnih sportova, događa se »obrat prema divljini« gdje se potencira trčanje izvan urbanih sredina i daleko izvan bilo kakve komforne zone s mnogo većim rizicima, pa kroz sublimno čovjek može ponovno zadočiti, tj. pronalaziti smisao (Gorichananz 2016: 373–376).

Jason Holt okreće se pitanjima dizajna koja su estetski važna za uvažavanje sporta. On ne uključuje samo dizajn igre i razlike među različitim vrstama igara, nego i npr. arhitekturu terena, dizajn dresova i opreme (Holt 2020: 40). Autor ističe da pitanja dizajna mogu nadilaziti čisto estetsku funkciju te uključivati pragmatičnu izvedivost i funkcionalnost. Tako se, po njegovu mišljenju, estetika i funkcionalnost često preklapaju, posebice u funkcionalističkoj estetici gdje forma slijedi funkciju (Holt 2020: 40). Zato se Holt koncentrira na estetiku dizajna i mjeru u kojoj se ona može ispreplesti s konstitutivnim i moralnim elementima sporta (Holt 2020: 41). Holt uzima Kantovu distinkciju između slobodne i zavisne ljepote i povezuje je s Bestovim razlikovanjem estetskih i svrhovitih sportova (Best 1974) da bi pokazao da se tzv. »svrhoviti

sportovi« vezuju uz zavisnu ljepotu, dok imaju tendenciju ostvarivanja nekog cilja ili svrhe, dok tzv. »estetski sportovi« ispoljavaju kantijansku slobodnu ljepotu, transcendirajući bilo kakvu praktičnu svrhu, držeći se gracioznosti samog pokreta (Holt 2020: 46). U tom smislu, na pitanje kako evaluirati neke superiornije sportaše koji u estetskom smislu zaostaju pred svojim inferiornijim protivnicima u različitim aspektima odgovara razlikovanjem dviju različite vrste privlačnosti: estetika stila i tzv. »činjenične estetike sirovog postignuća« (Holt 2020: 46–47).

Jeremy Meckler kantijansko sublimno nastoji detektirati u potpuno drugačijem fenomenu – »stravičnim« ili »užasnim«, tj. teškim, ozbiljnim i opasnim ozljedama sportašica i sportaša u kontaktnim sportovima. Autor najprije podsjeća na Kantovu distinkciju sudova čistih estetskih iskustava: *ugodno* (njem. *das Angenehme*), *dobro* (njem. *das Gute*), *lijepo* (njem. *das Schöne*) i *uzvišeno* (njem. *das Erhabene*; Kant, 2022b). On naglašava da se *uzvišenom* kao onom što nadilazi granice razumijevanja i osjetilnog iskustva te izaziva osjećaj strahopoštovanja, dalo najmanje pažnje u kontekstu suvremenog svijeta i sporta. Primjenjujući spomenutu kantijansku shemu podjele estetskih sudova i estetičkog suđenja autor fino objašnjava sve spomenute aspekte u današnjem sportu: (1) *ugodno* se tiče puke zabave i rasonode poput uživanja u mirisu i okusu hrane na sportskom stadionu ili pak u uniformama tima; (2) *dobro* se tiče ostvarenja cilja ili svrhe aktivnosti, no ono zakoračuje u područje (raz)uma te se stoga u njemu gubi lijepo, a događa se kada se previše u sportu koncentriramo na pravila igre i goli ishod igre u smislu rezultata; (3) *lijepo* i *uzvišeno* su ono što se tiče pravog estetskog iskustva i njemu se treba posvetiti. Objašnjavajući temeljne instance (Kant će reći *momente*) lijepoga, a to je da je lijepo ono što se sviđa bez interesa i bez svrhe, autor napominje da »sportski ljubitelj može smatrati igru lijepom dok zna svrhu iza njezinih pokreta, samo kada je forma apstrahirana od te svrhe«, tj.

»... da bismo došli do čiste ocjene ljepote predstave, moramo je apstrahirati od njezine određene unutarnje svrhe, a to je namjera da se pobijedi u igri.« (Meckler, 2020: 54)²

Autor ističe da iako ljepota nikad ne može istinski biti povezana s ljudskim bićem te najbliže što možemo doći do ljepote čovjeka jest kroz tzv. »zavisnu ljepotu«, primjerice u (ljepoti) plesa, odnosno kretnji plesača, u izvrsnosti sportaša najbliže dolazimo određenom idealu ljepote. Naime, dolazimo do stvaranja ideala lijepog ljudskog tijela, a čiji raskid dolazi prilikom užasne ozljede: taj »nasilni poremećaj ovog ideala je ono što nas vodi do uzvišenog« (Meckler 2020: 55). Autor smatra da gledatelj može doći upravo do sublimnoga iskustva sporta kroz iskustvo užasne ozljede, »groteskni horor koji je bolno gledati, a koji često tjera gledatelje da trznu ili skreću oči, a u isto vrijeme teško ga je ignorirati« (Meckler 2020: 55), te nudi prikaz slučaja strašne ozljede košarkaša Gordona Haywarda iz 2017. godine uz njegovu estetsku analizu. Istinsko unakaženje toliko je daleko od normalnog da ne pomiče prosjek tog ideala u smjeru rastezanja, već ga u potpunosti raskida. Tim prekidom stravična ozljeda postiže bezobličnost (tj. izostanak forme)

2

Autor ovdje cilja na ono bitno u suđenju o lijepoj igri: utakmicu može izgubiti ekipa, za koju se svi mogu složiti da je ljepše igrala. Vrijedi u cijelosti iznijeti autorov kantijanski pasaż o ljepoti sporta: »'Ljepota' obično nema mnogo veze s ishodom utakmice, već

se umjesto toga odnosi na formu ili stil igre. Igra može biti lijepa u načinu na koji se lopta i tijela kreću, ili forma pojedinog igrača može biti lijepa ako je apstrahirana od konteksta određenog trenutka ili gola, poput izraza 'on ima prekrasan skok šut.'« (Meckler 2020: 54)

sličnu *matematičkom sublimnom*, a ona također proizvodi i ono što Kant naziva *dinamički sublimnim*, iskustvo koje se događa uslijed suočavanja s enormnim moćnim fenomenom pred kojim osjećamo silno strahopoštovanje s obzirom na krhkost našeg bića u usporedbi s njim, a ipak stvara ugodu s obzirom na povratno stvaranje svijesti o našoj slobodi u svijetu prirodnih zakonitosti. Naime, »strašne sportske ozljede predstavljaju jasan primjer Kantove dinamičke uzvišenosti« (Meckler 2020: 57). Autor će tvrditi da užasna ozljeda na neobičan način izaziva nezadovoljstvo i strah, ali u isto vrijeme ima neospornu privlačnost upravo u smislu kantijanskog sublimnog iskustva (Meckler 2020: 57). Autor definitivno nudi originalnu analizu iz ugla kantijanske estetike, no ostaje otvoreno pitanje može li se unakaženost i svojevrsna »estetika šoka« koju stvara unakaženje zaista sagledavati kroz prizmu kantijanske estetike. Veliko je pitanje može li ta negativna distorzija na ljudskom tijelu, koliko god to tijelo bilo blizu idealu ljepote, ostvariti učinak koji će biti jednak osjećaju sublimnoga, a koji u načelu mogu probuditi u čovjeku samo prirodne pojave svojom izuzetnošću u veličini (tj. *matematički sublimno*) ili moći (tj. *dinamički sublimno*).

4.3. *Kantovo uzvišeno (i lijepo) u prirodnim sportovima*

U svijetu prirodnih sportova ističe se rad Jesusa Ilundain-Agurruze koji piše o skakanju s padobranom kao jednom od tzv. »rizičnih, ekstremnih ili avanturističkih sportova«, koje je možda najbolje objasniti, opisati i evaluirati upravo kroz prizmu Kantove estetičke teorije. Specifičnije, autor smatra da ekstremni sportovi mogu dobiti konceptualno objašnjenje u zajedničkom elementu svih iskustava tih sportova. Štoviše, autor će argumentirati da

»... nam specifični estetski kanon prenesen iz prosvjetiteljstva, uzvišeno, najbolje omogućuje da razumijemo što je na stvari kada se netko bavi istinski opasnom aktivnošću koja se poduzima kao razonoda.« (Ilundain-Agurruza 2007: 149)

Kant mu igra važnu ulogu u tom naumu. Naime, promjeni percepcije prirode od zastrašujuće u zadivljujuću koja se odvija u 18. i 19. stoljeću, Kant je bio ključan u procesu sublimiranja »ekstremnog«³ te je njegova distinkcija između lijepog i uzvišenog te daljnja elaboracija uzvišenog s podjelom na matematički i dinamički uzvišeno izvrstan teorijski alat za razumijevanje ekstremnih, »opasnih« sportova. Konkretno, ekstremni sportovi podrazumijevaju, s jedne strane, da nas je obuzeo određeni strah kao »intelektualizirani« odgovor s naše »sigurne« točke gledišta dok osjećamo moć (u slučaju dinamički uzvišenoga) i veličinu (u slučaju matematički uzvišenoga) prirode sa stajališta naše krhkosti, a pritom istovremeno ostvarujemo užitek kroz osjećaj ushićenja i zadovoljstva jer nas podsjeća da imamo sposobnost koja je izvan svakog standarda osjetila ili bilo kakvog ograničenja (riječ je, naravno, o našoj slobodi volje). Ključ procesa bivanja u nekom ekstremnom sportu, ističe autor, jest

»... udvaranje opasnosti koje uspijeva ostati dovoljno sigurno da pronade neku mjeru užitka: ovo je paradoks opasnosti, koji nas stavlja što je moguće bliže opasnosti, ali izvan opasnosti ili smrtonosnog 'sastanka'.« (Ilundain-Agurruza 2007: 149)⁴

Autor primjereno i temeljito koristeći Kantovu estetičku teoriju po pitanju uzvišenog uvjerljivo objašnjava i otkriva važne karakteristike tzv. »rizičnih sportova«, doprinoseći znatno filozofiji sporta u smjeru raščišćavanja situa-

cije u tzv. »prirodnim ili outdoor sportovima«, koji se percipiraju kao »ekstremniji« ili »rizičniji«:

»... svladavanje paradoksa opasnosti od ekstrema uključuje sposobnosti koje je potrebno razviti do visokog stupnja vježbom i iskustvom potrebnih vještina za određeni sport ili aktivnost.« (Ilundain-Agurruza 2007: 157)

Upravo se u tome rasvjetljava možda i temelj atraktivnosti »ekstremnih« sportova, a što je važan doprinos razumijevanju naravi prirodnih sportova.

Carl Thomen pak uzima primjer vrhunske surferice Kelly Slater čije surfanje na divovskim valovima područja Pipeline na Havajima u gledatelju pokreće puno udivljenje i poštovanje koje vodi u osjećaj uzvišenosti kao duhovne reakcije. Thomen naglašava kako je u prirodnim sportovima ta reakcija mnogo dublja negoli u ostalim sportovima,⁵ ali da je ovo samo jedan primjer koji može biti primijenjen u drugim sportovima, tj. da je ovaj slučaj lako prenosiv

»... na druge sportske izvedbe koje imaju iste značajke kao surfanje Lairda Hamiltona na Teahupoou, ekstremni spustovi Sylvaina Saudana s 'nemogućih' vrhova poput Gasherbruma i Mont Blanca ili akrobatike Loica Jean-Alberta dok leti po rubovima planine u svom *wing-suitu*.⁶ Ove izvedbe imaju zajedničke elemente koji njihovo gledanje čine posebnim – duhovne su i izazivaju duhovnu reakciju.« (Thomen 2010: 320)

Opisujući ubojite i opasne valove Pipelinea Thomen naglašava kako je to paradigmatički primjer Kantova dinamički uzvišenog i kako se sportska interakcija s tim valovima, kao i osjećaji koje gledanje te interakcije budi u gledatelju, najbolje mogu opisati terminima iz Kantove i Schopenhauerove estetike (v. Thomen 2010: 321–323). U drugom se dijelu Thomen okreće Slateričinoj izvedbi kao iznimno ugodnom estetskom iskustvu za gledatelja, govoreći o njenoj »kinetičkoj melodiji«, odnosno ljepoti njene umjetnosti pokreta i nje kao umjetnice tog pokreta (Thomen 2010: 323–325). Međutim, ne poziva se više na Kantovu (kao ni Schopenhauerovu) estetiku, osim kratke napomene da kad

3

Autor ovdje vjerojatno misli na pojavu da se sve ekstremno odjednom pretvara u uzvišeno, tj. da se u ekstremnome ono uzvišeno najviše i traži, a napose u razdoblju postmoderne na koju se autor i referira (konkretno na estetičke poglede Francois Lyotarda).

4

Kant detaljno govori o uzvišenome u *Kritici moći suđenja* (v. Kant 2022b: 119–137), a za raspravu o sudovima o uzvišenom kao dijelu estetičke moći suđenja te vrstama uzvišenog v. Eterović 2017: 238–240.

5

Upravo iz intenziteta odnosa s prirodom i mnogo većom razinom rizika uslijed većeg broja nepredvidivih prirodnih varijabli, mnogi autori argumentiraju u prilog tvrdnji da prirodni sportovi pružaju jedan poseban oblik dubljeg ili snažnijeg intenziteta (v. Eterović 2019, 2023). Najčešći su primjeri takvih krajnjih situacija planinarenje u visokim gorjima u ekstremnim uvjetima,

penjanje izuzetno teških smjerova i surfanje najzahtjevnijih valova (v. Krein 2019).

6

Dok je surfanje na divovskim ocenaskim valovima i spuštanje s ekstremnih visina na turnim skijama s najviših vrhunaca radikalizacija općepoznatih sportova (surfanje, odnosno turno ili planinsko skijanje), letenje u *wing-suitu* je kao zasebna aktivnost novijeg postanja. Riječ je doslovce o letenju u odijelu s krilom (engl. *wingsuit-flying* ili *wingsuiting*) koji se razvio iz padobranskih disciplina kao sport skakanja s padobranom uz korištenje kombinezona s rukavima od tkanine koji se zove *wingsuit* kako bi se skakačevu tijelu stvorio povećan uzgon i time mu se omogućilo produljeno vrijeme bivanja u zraku klizećim letom, a ne samo slobodnim padom. Kao moderni sport svoj uzlet dobiva kasnih 1990-ih godina s razvijem modernijih, kvalitetnijih i sigurnijih odijela.

»... gledamo Slater u punoj kretnji na bombi Pipelinea, svjedočimo točki susreta najvišeg oblika atletske estetike i prekrasnog, strašnog dinamičkog sublimnog koji su Kant i Schopenhauer toliko poštovali.« (Thomen 2010: 327)

Thomen izvrsno upućuje na moment sublimnoga u prirodnim sportovima i predstavlja izvrsne temelje za detaljnije daljnje kantijanske analize te tematike.

Leslie Howe će pak kritizirati generalnu poziciju Kevina Kreina u pogledu prirode prirodnih sportova kao onih koji intenzitet baziraju na interakciji između sportaša i prirodne značajke, a bez kompetitivnosti, naglašavajući kompeticijski element u prirodnim sportovima i rehabilitirajući kantijansku viziju sublimnoga kao kandidata za ono što Krein opisuje kao specifični intenzitet u prirodnim sportovima. Howe smatra da je intenzitet koji opisuje Krein zapravo moguće u potpunosti razumjeti kao, iako sâm Krein ne koristi uopće taj termin, kantijansko uzvišeno koje Howe pedantno predstavlja i povezuje s Kreinovom vizijom intenziteta (Howe 2019: 100–102). Ona naposljetku zaključuje da se čini da je

»... intenzitet, ili uzvišenost iskustva, generirana specifičnom interakcijom s okolišem: sposobnošću dinamične interakcije s izvanrednim prirodnim značajkama.« (Howe 2019: 103)

Međutim, Howe smatra da kantijansko sublimno u Kreinovoj priči o intenzitetu vodi u ozbiljne probleme, ako se ono uzme kao specifikum prirodnih sportova jer rezultira estetskim elitizmom i antropocentrizmom prirodnih sportova (v. Howe 2019: 100–102). Iako je ukazala na uzvišeno kao bitnu sastavnicu koja se često pojavljuje u prirodnim sportovima, treba reći kako je opasno uzvišeno uzimati kao odrednicu takvih sportova i potrebno je pažljivo odrediti njegovo mjesto i ulogu unutar spomenutih sportova (v. Eterović 2014: 274–276; Eterović 2023: 246–260). S druge strane, čini se da Howe prejako odlazi s kritikom u smjeru uspostave antropocentrizma ili elitizma na bazi osjećaja uzvišenog kao komponente prirodnih sportova, a na što i sâm Krein uvjerljivo kritički odgovara, čemu se posvećujemo u nastavku.

Krein će odgovoriti na ovu kritiku te nakon detaljnog predstavljanja kantijanskog sublimnog uputiti da dok će se on

»... protiviti ideji da se intenzitet svodi na uzvišeno iskustvo«, treba primijetiti »da postoji uvjerljivost u Kantovom objašnjenju neposrednog užitka uzvišenog.« (Krein 2019: 73–74)

Krein će u nastavku ukazivati da je Howeina interpretacija netočna i da njegov opis intenziteta u prirodnim sportovima nije nužno povezan s iskustvom uzvišenoga, naprotiv – upućujući na spomenuti rad Ilundain-Agurruga (2007) – naglašava kako sublimno možemo gledati u uskoj vezi s ekstremnim sportovima, ali da nisu svi prirodni sportovi ekstremni sportovi (Krein 2019: 75–76). Štoviše, Krein će argumentirati u nastavku da prirodni sportovi imaju mnogo manje veze s uzvišenim negoli se to inače misli, a da stanje »optimalnog iskustva« (tzv. *flow*) igra puno važniju ulogu u njima. Kant će ovdje Kreinu biti važniji u negativnom smislu – ukazivanja da nije svako iskustvo prirodnog sporta iskustvo uzvišenoga, štoviše da se ono mnogo rjeđe događa negoli je uobičajeno misliti. Krein je napravio velik posao dajući jasno mjesto uzvišenome u određenju prirodnih sportova, no još je važnije njegovo upućivanje na opreznost u vezi gledanja na uzvišeno kao bitnu komponentu tih sportova. To su važni okviri u kojima se buduća razmatranja estetike prirodnih sportova svakako trebaju kretati u razvoju ove rasprave.

Sumirajući, možemo zaključiti da je Kantova estetička teorija, napose dio koji se odnosi na uzvišeno (sublimno) odigrala važnu ulogu u diskusiji o ekstremnim sportovima, gdje se uzvišeno zaista pokazuje kao bitna karakteristika (Ilundain-Agurruza 2007; Thomen 2010), ali je odigrala indirektno možda i važniju ulogu u profiliranju i definiranju prirode prirodnih sportova u živoj diskusiji oko uloge iskustva sublimnoga u njima (Howe 2019; Krein 2019).

4. Kant i antropologija sporta

Na samome začetku filozofije sporta kao nove filozofske discipline, Hans Lenk odredio je (kulturnu) filozofsku antropologiju kao jedan od temeljnih vidova razvoja filozofije sporta (Lenk 1972). Pritom se pozvao na Kantovo djelo *Antropologija u pragmatičnom pogledu* (njem. *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, Kant 2003) i u njemu apostrofirano pitanje: *što je čovjek* (Kant 2003: 168), koje je Kant ovdje predstavio kao svojevrsno sabiranje triju glavnih filozofskih pitanja: *što mogu znati, što trebam činiti i čemu se smijem nadati?* Lenk kao ključnu točku Kantove antropologije relevantne za sport nalazi u konceptu *freihandelndes Wesen* (Kant 2003: 135–136) koju prenosi na kontekst sporta. *Freihandelndes Wesen* naglašava ljudsku sposobnost samoodređenja i moralnog djelovanja, te povezuje slobodu i moralnost kao temeljne aspekte ljudske prirode s praktičnom mudrošću kao sredstvom za osobno ostvarenje i doprinos racionalnijem i moralnijem društvu. Lenk ovaj koncept prenosi na sport kao jedan specifičan aspekt ljudskog društva i kulture, unutar kojeg pronalazi mogućnost praktičkog ostvarenja za čovjeka koji po Kantu ima kapacitet za moralno rasuđivanje te nosi odgovornost za svoje postupke (Kant 2003: 135–136). Lenk određuje čovjekovu egzistencijalnu situaciju kao onu koja je na razmeđu instinktivne nesigurnosti, kulturne uvjetovanosti i odgovornosti odlučivanja, u kojoj je čovjek praktički prisiljen orijentirati se u konkretnim interpretacijama i primjenama moralnog zakona (Kant 2003: 136).

S druge strane, ako cilj Kantove antropologije shvatimo kao pomoć ljudima da se razviju, kao slobodni djelatnici koji mogu kontrolirati svoje sklonosti i djelovati unutar granica moralnog zakona, onda, kako tvrdi Walter Thomas Schmid, kulturna priroda sporta nudi mogućnost za moralno samorazotkrivanje, samospoznaju i moralni razvoj (njem. *Bildung*) u kontekstu u kojem su neuspjesi manje skupi i samorazotkrivanje manje štetno nego u nekim drugim. U sportskim situacijama možemo lakše prepoznati svoje sklonosti prema vrlini i poroku, nego u onima koje imaju veći moralni značaj ili utjecaj, poput obiteljsko-osjećajnih, ekonomsko-proizvodnih, vojno-političkih i intelektualno-obrazovnih životnih (Schmid 2012).

Konačno, iako na začetcima discipline apostrofirana kao jedan od jasnih i temeljnih mogućih smjerova razvoja filozofije sporta, antropologija je ostala jedno od njenih najzapostavljenijih područja, posebice u mogućnostima većeg (u obimu) i dubljeg (u uvidima) involviranja Kanta u razvoju filozofijskog razmatranja sporta.

5. Umjesto zaključka: mogućnosti za budućnost

Unutar epistemologije sporta, držimo da je najveći Kantov potencijal u adekvatnom razumijevanju i detaljnijem iščitavanju povezanosti teorijske i praktičke upotrebe uma, tj. na ukazivanju na bitnost konstituiranih i regulativnih

načela u mnogo dubljem značenju negoli je to učinjeno u sadašnjoj raspravi, gdje su oni reducirani na puka pravila igre. Naime, Kantova teorija spoznaje pruža osnovice, a to neki autori ispravno naslućuju (Lopez Frias) da je jako važno iz teorijskih uvida o sportu vidjeti praktičke reperkusije, ali i *vice versa*, na temelju praktičkih reperkusija suditi i prosuđivati sport. U ovom se pogledu otvara veliko pitanje koliko je pitanje filozofije sporta ovisno o odgovoru na pitanje povezanosti teorije i prakse sporta, a tu Kant može biti iznimno važan sugovornik, dajući kroz regulativna načela put za prosuđivanje teorije sporta – kao praktične (i praktičke, odnosno normativne) aktivnosti *generalno*.

Unutar etike sporta, smatramo da bi mogući put za budućnost bio daljnji rad na razvijanju specifičnog *sportskog kategoričkog imperativa*, odnosno prenošenje Kantova imperativa u praktičku sferu sporta. Preciznije rečeno, čini se čak plodnijim ukazati na mogućnost proizvodnje i testiranja različitih sportskih načela ili pojedinih maksima djelovanja u zasebnim spotovima kroz prizmu kategoričkog imperativa općenito, odnosno kroz jednu deriviranu verziju »sportskog kategoričkog imperativa«. Tu je veliko pitanje je li moguće stvoriti posljednji imperativ ili je bolje koncentrirati se na razmatranje opće primjenjivosti kategoričkog imperativa na svaki pojedini sport. Također, smatramo da je u bliskoj budućnosti potrebno provesti detaljnu ugradnju Kantove filozofije morala u etiku sporta, kao projekt učvršćivanja povijesno-filozofijskih utemeljenja etike sporta koji bi se odvio paralelno s njezinim reaktivnim prinosima svakodnevnoj dinamici suvremenog sporta ispunjenoj brojnim etičkim izazovima i moralnim dilemama. Uz to, dodatna je mogućnost iznalaženje novih i do sada nepoduzetih načina za korištenje Kanta u razmatranjima moralnih praktičkih aspekata sporta. U tom je kontekstu osobito važno uzimati Kanta kao cjelinu, nikako ga ne parcijalizirati i izvlačiti iz konteksta zasebne tvrdnje jer osim snažne »centralne jezgre« njegova etičkog nauka, postoji izuzetno velik i bogat prostor aplikacije etičkih načela u području tzv. »nečiste etike«, odnosno na temelju uvida iz antropologije, filozofije odgoja, filozofije prava i politike itd.⁷

Unutar estetike sporta, iznimno plodne mogućnosti u kojima Kant može (i treba) biti važan sugovornik već su jasno naznačene. U kontekstu analize tradicionalnih sportova, tu vjerojatno Kantovo gledište o estetičkim sudovima o lijepome mogu imati ključnu ulogu u razmatranju estetske dimenzije sporta i njenog mjesta, a možda i važnosti kako za same igrače (praktičare sporta), tako i za gledatelje. Naime, uloga estetskog momenta i traženja ljepote u sportu nije samo iznimno važna i potrebna u tzv. »estetskim sportovima« poput gimnastike, gdje je nužan estetski sud u procjeni gracioznosti samog pokreta, već možda i posebnu ulogu ima u razumijevanju tradicionalnih sportova poput nogometa, u kojima pobjeda nije dovoljna nogometašu (ponekad ni gledatelju) u zadovoljstvu samom igrom, jer je bitno izostao element »ljepote igre«, odnosno ljepote pokreta, reakcije i međusobnog skladnog djelovanja suigrača. U tzv. »prirodnim sportovima« Kantovi sudovi o uzvišenom imaju ne samo važnu nego i presudnu ulogu u razumijevanju odnosa sportaša prema okolini i time cjelokupnoj sportskoj aktivnosti. Štoviše, u tom pogledu čini se da leži možda i najatraktivniji moment prirodnih sportova koji često zbog te interakcije zalazi u specifičan odnos prema cjelokupnu okolišu u kojemu se odvija – stvarajući specifičan svjetonazor, »pogled na svijet«, ili kantovskim rječnikom: *Anschauung* bitan i za razumijevanje šireg ljudskog normativnog djelovanja.⁸

U pogledu filozofske antropologije sporta, Kantova pragmatička antropologija nudi niz dodatnih mogućnosti za uporabu koje su već naznačili Lenk i Schmid. Ona je ostala neiskorišteno vrelo koje nudi cijeli niz mogućnosti jer upravo Kantova antropologija pokazuje kako Kantove filozofske ideje mogu biti primijenjene u svakodnevnom životu, nudeći korisne praktične savjete za uspješno življenje, međuljudsko odnošenje i socijalnu organizaciju.

Izvan vidokruga razmatranja zahvaćenih u ovom radu, kao jednu od očitih mogućnosti za budućnost vidimo razmatranja relevantnosti, razrade načina korištenja te određivanja važnosti Kantova spisa *O pedagogiji* (Kant 2024) za filozofiju sporta. Posebice u razmatranju pitanja čovjekovih tjelesnih osnova kao nužnih realnih pretpostavki za otvaranje mogućnosti za kultiviranje moći uma. Pozitivan stav obrazovanja prema sportu ima negativnu motivaciju: spriječiti gubitak osobne veze s prirodom, što bi dovelo do nedostatka osobne kulture i fizičkog treninga uma. Moral se ne može održati u teškim situacijama bez psihičke i fizičke otpornosti, što je temeljni razlog zašto pedagozi ne zanemaruju tijelo (Sunajko 2024). S tom mišlju na umu možemo reći da je pred nama vrijeme da razbijemo mitove o »hiperracionalističkom« Kantu koji ukida emocije i tjelesnost, a upravo nam tu filozofija sporta kao predmet jedne takve kantijanske analize može možda i najviše pomoći. S druge pak strane, ostaje nada da se upravo ovakvim svježim pristupima na najbolji mogući način revalorizira i aktualizira Kantova misa s konkretnim implikacijama na našu suvremenost, a koje je veliki i važan dio – htjeli mi to priznati ili ne – sport i sportske aktivnosti.

Izjava

Ovaj rad sufinanciralo je Sveučilište u Rijeci projektom uniri-iskusni-human-23-133, odnosno projektom uniri-iskusni-human-23-263.

Literatura

Best, David (1974): »The Aesthetic in Sport«, *British Journal of Aesthetics* 14 (1974), str. 197–213, doi: <https://doi.org/10.1093/bjaesthetics/14.3.197>.

Borges, Maria (2019): *Emotion, Reason, and Action in Kant*, Bloomsbury Academic, London.

Brown, Walter Miller (1995): »Personal Best«, *Journal of the Philosophy of Sport* 22 (1995) 1, str. 1–10, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.1995.9714512>.

Court, Jürgen; Gerhardt, Volker (1992): »Sportethik«, u: Peter Röthig (ur.), *Sportwissenschaftliches Lexikon*, Hoffman Verlag, Schorndorf, str. 428–429.

7

Dok se u *Utemeljenju metafizike ćudoređa* bavi, kako već upućuje i naslov, utemeljenjem cjelokupne mogućnosti etike kao takve, *Metafizika ćudoređa* već je mnogo konkretnija rasprava o samoj naravi realizacije takve etike, koja u sebe inkorporira brojne elemente onoga što se ne smatra »čistom etikom«. Riječ je, naravno, o nezaobilaznim uvidima o ljudskoj psihologiji, antropologiji i pedagogiji, koje se ne mogu zanemariti jer su nužno vezane uz *condicio humana*. Za naše je svrhe

na ovom mjestu dovoljno uputiti na izuzetno važne priloge razbijanju tog ortodoksnog, školskog čitanja naravi i dometa Kantove etike koji nastoje valorizirati i istaknuti ulogu i važnost »Kantove nečiste etike« u razumijevanju etike uopće (v. napose Loudon 2000; Wilson 2006).

8

Za opravdanje ove teze na primjeru planinarenja v. Eterović 2023.

Court, Jürgen (1994): »Die Kant-Rezeption in der Sportwissenschaft«, *Kant-Studien* 85 (1994) 2, str. 198–221, doi: <https://doi.org/10.1515/kant.1994.85.2.198>.

Edgar, Andrew (2013): »Sport and Art: an Essay in The Hermeneutics of Sport«, *Sport, Ethics and Philosophy* 7 (2013) 1, str. 1–9, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2013.761879>.

Edgar, Andrew (2015): »Football and the Poetics of Space«, *Sport, Ethics and Philosophy* 9 (2015) 2, str. 153–165, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2015.1030439>.

Eterović, Igor (2014): »O mogućnosti filozofije planinarstva ili o planinarstvu kao filozofiji«, u: Ivana Zagorac (ur.), *O sportu drugačije. Humanistički aspekti sporta*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, str. 263–280.

Eterović, Igor (2017): *Kant i bioetika*, Centar za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Pergamena, Zagreb.

Eterović, Igor (2019): »Between Sport and Bioethics: Grounding the Philosophy of Mountaineering«, *Synthesis philosophica* 34 (2019) 2, br. 68, str. 267–284, doi: <https://doi.org/10.21464/sp34203>.

Eterović, Igor (2023): *Filozofija i bioetika planinarenja*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb.

Failla, Mariannina; Sánchez Madrid, Nuria (ur., 2021): *Kant on Emotions. Critical Essays in the Contemporary Context*, De Gruyter, Berlin.

Fry, Jeffrey P. (2000): »Coaching a Kingdom of Ends«, *Journal of the Philosophy of Sport* 27 (2000) 1, str. 51–62, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2000.9714589>.

Gerhardt, Volker (1991): »Die Moral des Sports«, *Sportwissenschaft* 21 (1991) 2, str. 125–145.

Gorichanaz, Tim (2016): »Beautiful and Sublime: The Aesthetics of Running in a Commodified World«, *Journal of the Philosophy of Sport* 43 (2016) 3, str. 365–379, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2016.1206826>.

Halák, Jan (2019): »Learning as Differentiation of Experiential Schemas«, u: Pete Allison, Jim Parry (ur.), *Experiential Learning and Outdoor Education*, Routledge, London, str. 52–70.

Hegel, Georg Wilhelm Fridrich (1989): *Osnovne crte filozofije prava*, prev. Danko Grlić, Veselin Masleša, Sarajevo.

Holt, Jason (2020): »Design matters«, u: Jason Holt, *Kinetic Beauty*, Routledge, London, str. 40–50.

Howe, Leslie A. (2019): »Intensity and the Sublime: Paying Attention to Self and Environment in Nature Sports«, *Sport, Ethics and Philosophy* 13 (2019) 1, str. 94–106, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2017.1388272>.

Ilundain-Agurruza, Jesús (2007): »Kant Goes Skydiving: Understanding the Extreme by Way of the Sublime«, u: Mike McNamee (ur.), *Philosophy, Risk and Adventure Sports*, Routledge, London, str. 149–167.

Johnson, John A. (2016): »A posteriori & a priori knowledge in Taekwondo«, *Revista de artes marciales asiáticas* 11 (2016) 2, str. 98–99, doi: <https://doi.org/10.18002/rama.v11i2s.4191>.

Jonasson, Kalle; Eriksson, Jonnie (2014): »Judging Athletic Movement in Moving Images: A Critique of Agonic Reason in Representations of Alpine Sport, Seen Through the Paltrow v. Sanderson Ski Crash Trial«, *Sport, Ethics and Philosophy* (2024), str. 1–17, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2024.2339850>.

Kant, Immanuel (1996): »Prema vječnom miru«, prev. Zvonko Posavec, *Politička misao* 32 (1996) 1, str. 3–9.

Kant, Immanuel (1953): *Utemeljenje metafizike čudoređa*, u: Immanuel Kant, *Dvije rasprave*, prev. Viktor D. Sonnenfeld, Matica hrvatska, Zagreb, str. 147–226.

Kant, Immanuel (2003): *Antropologija u pragmatičnom pogledu*, prev. Željko Pavić, Naklada Breza, Zagreb.

Kant, Immanuel (2007): »The Jäsche Logic«, u: Immanuel Kant, *Lectures on Logic*, Cambridge University Press, Cambridge – New York, str. 517–640.

Kant, Immanuel (2021): *Kritika čistog uma*, prev. Viktor D. Sonnenfeld, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.

Kant, Immanuel (2022a): *Kritika praktičkog uma*, prev. Viktor D. Sonnenfeld, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.

Kant, Immanuel (2022b): *Kritika moći suđenja*, prev. Viktor D. Sonnenfeld, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.

Kant, Immanuel (2024): *O pedagogiji*, prev. Božo Dujmović, Naklada Breza, Zagreb.

Kershner, Stephen; Kelly, Robert (2020): »Rights and Consent in Mixed Martial Arts«, *Journal of the Philosophy of Sport* 47 (2020) 1, str. 105–120, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2019.1653193>.

Kolers, Avery (2019): »Ludic Constructivism: Or, Individual Life and the Fate of Humankind«, *Sport, Ethics and Philosophy* 13 (2019) 3–4, str. 392–405, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2018.1454501>.

Kreft, Lev (2015): »Aesthetic Imagination in Football«, *Sport, Ethics and Philosophy* 9 (2015) 2, str. 124–139, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2015.1048821>.

Kreft, Lev (2019): »From Kant to Contemporary Ethics of Sport«, *Synthesis philosophica* 34 (2019) 2, br. 68, str. 253–265, doi: <https://doi.org/10.21464/sp34202>.

Krein, Kevin (2019): *Philosophy and Nature Sports*, Routledge, London – New York.

Kretchmar, Scott (1975): »From Test to Contest: An Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport* 2 (1975), str. 23–30, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.1975.10654094>.

Lenk, Hans (1972): *Leistungssport. Ideologie oder Mythos?*, W. Kohlhammer, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz.

Lopez Frias, Francisco Javier (2017): »A Kantian View of Suits' Utopia: 'A Kingdom of Autotelically-Motivated Game Players'«, *Journal of the Philosophy of Sport* 44 (2017) 1, str. 138–151, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2016.1266907>.

Lopez Frias, Francisco Javier (2018): »A Critique of Mutualism's Combination of the Aristotelian and Kantian Traditions«, *Journal of the Philosophy of Sport* 45 (2018) 2, str. 161–176, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2018.1479854>.

Louden, Robert B. (2000): *Kant's Impure Ethics. From Rational Beings to Human Beings*, Oxford University Press, New York.

Loland, Sigmund (1998): »Fair play: Historical Anachronism or Topical Ideal?«, u: Mike McNamee, Jim Parry (ur.), *Ethics in Sport*, Routledge, London, str. 79–103.

Loland, Sigmund (2002): *Fair Play in Sport. A Moral Norm System*, Routledge, London.

McNamee, Mike (2008): *Sport, Virtues and Vices. Morality Plays*, Routledge, London.

McNamee, Mike (2011): »Celebrating Trust: Virtues and Rules in the Ethical Conduct of Sports Coaches«, u: Alun R. Hardman, Carwyn Jones (ur.), *The Ethics of Sports Coaching*, Routledge, London – New York, str. 37–56.

Meckler, Jeremy (2020): »Disorder and Devastation: Searching for the Sublime in Horrific Sports Injuries«, *Journal of comparative literature & aesthetics* 43 (2020) 2, str. 52–58.

Mizushima, Naruhiko; Abe, Goro (2020a): »A Study on the Moral Principle in Sport: Based on Kant's Philosophy«, *Journal of the Philosophy of Sport and Physical Education* 42 (2020) 1, str. 33–45, doi: https://doi.org/10.9772/jpspe.42.1_33.

Mizushima, Naruhiko; Abe, Goro (2020b): »The Abyss of Inner Principles on the Morality of Sport Players: based on 'Ungern' in Kant's Ethics«, *Journal of the Philosophy of Sport and Physical Education* 42 (2020) 2, str. 65–82, doi: https://doi.org/10.9772/jpspe.42.2_65.

Mizushima, Naruhiko; Abe, Goro (2021): »A Study on 'Willkür' and 'Wille' in the Cognitive Process of Sport Players: A Consideration of the Possibility of Kant's Ethics«,

Journal of the Philosophy of Sport and Physical Education 43 (2021) 2, str. 97–117, doi: https://doi.org/10.9772/jpspe.43.2_97.

Morris, Sam P. (2013): »Deception in Sports«, *Journal of the Philosophy of Sport* 41 (2013) 2, str. 177–191, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2013.785419>.

Nogami, Reiko (2016): »A Philosophical Investigation on Peace Thought of Olympism: Taking a Clue from Kant's Peace Thought«, *Journal of the Philosophy of Sport and Physical Education* 38 (2016) 2, str. 133–145, doi: https://doi.org/10.9772/jpspe.38.2_133.

Nogami, Reiko (2017): »The Concept of Peace within the Cosmopolitanism of the Olympics: With Reference to Kant's Philosophy«, *Journal of the Philosophy of Sport and Physical Education* 39 (2017) 2, str. 109–120, doi: https://doi.org/10.9772/jpspe.39.2_109.

O'Dowd, Ornaith (2022): »Trash Talk and Kantian Values«, *Journal of the Philosophy of Sport* 49 (2022) 3, str. 383–397, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2022.2126847>.

Pawlenka, Claudia (2010): »Philosophy of Sport in Germany: An Overview of its History and Academic Research«, *Journal of the Philosophy of Sport* 37 (2010) 2, str. 271–291, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2010.9714781>.

Platchias, Dimitris (2003): »Sport Is Art«, *European Journal of Sport Science* 3 (2003) 4, str. 1–18, doi: <https://doi.org/10.1080/17461390300073403>.

Russell, John S. (1999): »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, *Journal of the Philosophy of Sport* 26 (1999) 1, str. 27–49, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.1999.9714577>.

Russell, John S. (2016): »Robert L. Simon on Sport, Values, and Education«, *Journal of the Philosophy of Sport* 43 (2016) 1, str. 51–60, <https://doi.org/10.1080/00948705.2015.1112288>.

Schmid, Walter Thomas (2013): »A Kantian Theory of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport* 40 (2013) 1, str. 107–133, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2012.725909>.

Searle, John (1969): *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Harvard University Press, Cambridge.

Simon, Robert L.; Torres, Cesar R.; Hager, Peter F. (2015): *Fair Play. The Ethics of Sport*, Westview Press, Boulder.

Sorensen, Kelly D. (2002): »Kant's Taxonomy of the Emotions«, *Kantian Review* 6 (2002), str. 109–128, doi: <https://doi.org/10.1017/S136941540000162X>.

Suits, Bernard H. (1978): *The Grasshopper. Games, Life and Utopia*, University of Toronto Press, Toronto.

Sunajko, Goran (2024): »Pogovor Kantovoj filozofiji odgoja«, u: Immanuel Kant, *O pedagogiji*, prev. Božo Dujmović, Naklada Breza, Zagreb, str. 95–109.

Škerbić, Matija Mato (2021a): *Filozofija sporta. Nastanak i razvoj jedne discipline*, Pergamena, Zagreb.

Škerbić, Matija Mato (2021b): »How Did William J. Morgan Shape the Ethics of Sport«, *Kinesiology* 53 (2021b) 2, str. 326–335, doi: <https://doi.org/10.26582/k.53.2.16>.

Takemura, Mizuho; Kondo, Yoshitaka (2007): »The Morality of Fair-Play in Sports from a Point of Kantian View«, *Journal of the Philosophy of Sport and Physical Education* 29 (2007) 3, str. 139–149, doi: <https://doi.org/10.9772/jpspe1979.29.139>.

Takemura, Mizuho (2014): »Ethical Considerations on Physical Enhancement in the Competitive Sports World: With Regard to a Better Body«, *International Journal of Sport and Health Science* 16 (2014), str. A25–A36 [engleski prijevod i pretsak iz: *Taiikugaku kenkyu (Japan Journal of Physical Education, Health and Sport Sciences)* 59 (2014) 1, str. 53–66, doi: <https://doi.org/10.5432/jjpehss.13050>].

Thomen, Carl (2010): »Sublime Kinetic Melody: Kelly Slater and the Extreme Spectator«, *Sport, Ethics and Philosophy* 4 (2010) 3, str. 319–331, doi: <https://doi.org/10.1080/17511320903521050>.

Tuxill, Cej; Wigmore, Sheila (1998): »‘Merely meat’? Respect for persons in sport and games«, u: Jim S. Parry, Mike J. McNamee (ur.), *Ethics and Sport*, Routledge, London – New York, str. 104–115.

Vannatta, Seth (2008): »A Phenomenology of Sport: Playing and Passive Synthesis«, *Journal of the Philosophy of Sport* 35 (2008) 1, str. 63–72, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2008.9714727>.

Weimer, Steven (2016): »Autonomous Authorization of Deception in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport* 47 (2016) 2, str. 179–198, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2015.1079131>.

Wilson, Holly (2016): *Kant’s Pragmatic Anthropology. Its Origin, Meaning and Critical Significance*, New York University Press, New York.

Yorke, Christopher C.; Archer, Alfred (2020): »Ambassadors of the Game: Do Famous Athletes Have Special Obligations to Act Circuotously?«, *Journal of the Philosophy of Sport* 47 (2020) 2, str. 301–317, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2020.1788776>.

Matija Mato Škerbić, Igor Eterović

Immanuel Kant and Philosophy of Sport

About Used and Missed Opportunities for Scoring

Abstract

Immanuel Kant’s philosophy is often consulted and used in the philosophy of sport, but typically in a cursory and oversimplified manner. He is often used as a starting point in argumentation to reinforce a taken position, often serving as a simplified adversary, or “straw man”, without the intention of deeply understanding his stance. In this paper, for the first time in existing literature, we will provide a comprehensive critical review and evaluation of the use of Kant’s philosophy in the discourse of the philosophy of sport. On one hand, we will examine papers that consider aspects of Kant’s philosophy in the context of sport. On the other hand, we will focus on papers in which parts of Kant’s philosophy play a central role within the discourse, discussion, or debate, particularly in four areas of the philosophy of sport: a) the epistemology of sport (e.g., Lopez Frias 2017); b) the ethics of sport (e.g., Loland 1998, 2002); c) the aesthetics of sport (e.g., Kreft 2015; Edgar 2015; Borge 2015); and d) the anthropology of sport (e.g., McNamee 2008). It should be noted that only a small number of papers are explicitly dedicated to Kant, and these will receive special attention. In the final part, we will summarize critical assessments of the use of Kant’s philosophy in the philosophy of sport and indicate possible Kantian directions in the philosophy of sport.

Keywords

Immanuel Kant, philosophy of sport, epistemology of sport, ethics of sport, aesthetics of sport, anthropology of sport